

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra hudební výchovy

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Propojení literární a hudební balady v hudební výchově na druhém stupni
základní školy

The linking of literary and musical ballads in music education at the second
stage of elementary school

Laura Tomášková

Vedoucí práce: Petra Bělohávková, PhDr., Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro základní a střední
školy český jazyk – hudební výchova

2020

Odevzdáním této diplomové práce na téma Propojení literární a hudební balady v hudební výchově na druhém stupni základní školy potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 7. 12. 2020

Děkuji vedoucí diplomové práce PhDr. Petře Bělohlávkové, Ph.D. za možnost vypracování mnou zvoleného tématu. Dále děkuji kolegiu Základní waldorfské školy v Jinonicích za příležitost pracovat v prostředí, které podněcuje k tvůrčímu duchu a umělecké činnosti. Jmenovitě mé kolegyni Evě Kukalové za mnoho inspirace při práci s tématem balady v hudební výchově a třídnímu učiteli Luboši Vedralovi, díky kterému jsem se mohla spolupodílet na vytváření rozhlasové hry Svatební košile a následně přišla na téma své závěrečné práce. Děkuji svým blízkým, kteří mi byli oporou v tvorbě.

ABSTRAKT

Diplomová práce Propojení literární a hudební balady v hudební výchově na druhém stupni základní školy se zabývá obecným žánrovým vymezením balady z hlediska literárního i hudebního. Práce prostřednictvím několika odborných publikací dokládá spolupůsobení obou umění při vzniku tohoto žánru. Dále ozřejmuje několik základních vymezení žánru, zejména baladu lidovou a baladu umělou. U každé je uvedeno několik významných autorů z řad českých literátů. Na základě přehledu významných českých tvůrců balad jsou rozpracovány příklady hudebních forem, které zvolili čeští hudební autoři pro svá díla inspirovaná slovesným uměním.

Pozornost je věnována pedagogicko-psychologickému aspektu balady, na kterém je doloženo významné působení tohoto žánru na rozvoj klíčových kompetencí žáka na druhém stupni základní školy. V několika bodech je pojednáno o přínosu balady jako prvku k propojení jednotlivých vzdělávacích oblastí a podpoře mezipředmětových vztahů.

Cílem diplomové práce je doklad o spolupůsobení slovesného a hudebního umění na základě přehledu vývoje žánru balady a jejího hudebního ztvárnění. Práce je zdůvodněním přínosu balady a jejího zhudebnění pro pedagogickou činnost. V textu jsou uvedeny dvě didaktické situace, které je možné využít na druhém stupni základní školy a přesvědčit se tak ryze prakticky o spolupůsobení těchto dvou umění na rozvoj a harmonizaci celostního vývoje dítěte.

KLÍČOVÁ SLOVA

Lidová balada, umělá balada, zhudebnění balad, hudební výchova, didaktické situace, pedagogicko-psychologický aspekt.

ABSTRACT

The diploma thesis *The linking of literary and musical ballads in music education at the second stage of elementary school* delineates the general definition of the ballad genre from the literary and musical point of view. The work demonstrates the interaction of both arts during the creation of this genre, inferring from several professional publications. It also clarifies the main branches of the genre, especially the folk ballad and the artificial ballad. Main Czech authors contributing to these genres are introduced within each of these ballads. Based on the overview of Czech music authors, the examples of musical forms, inspired by verbal art and chosen by these authors for their compositions, are described.

Attention is paid to the pedagogically psychological aspect of the ballad, which demonstrates the significant influence of this genre on the development of the individual competencies of the pupil at the second stage of elementary school. The contribution of the ballad to educational areas and its benefits on mutual school subject relationships are discussed in several points.

This diploma thesis shows evidence of the interaction of verbal and musical art considering the overview of the ballad genre development and its music rendition. The text proves contribution of the ballad and its music rendition to pedagogical activities. Two didactic situations that can be used at the second stage of elementary school are depicted in the text, affirming the interaction of these arts on the development and harmonization of the holistic development of the child at the practical level.

KEYWORDS

Folk ballad, artificial ballad, music rendition of ballads, music, didactic situations, pedagogically psychological aspect.

Obsah

Úvod	7
1 Žánrové vymezení literárního pojmu balada	9
2 Balada lidová	13
2.1 Balada pololidová	15
2.2 Lidová balada v českém prostředí.....	17
3 Balada umělá	21
3.1 Umělá balada v českém prostředí	23
3.1.1 Karel Jaromír Erben.....	24
3.1.2 Májovci.....	26
3.1.3 Ručovci a lumírovci	27
3.1.4 Balada sociální.....	29
4 Hudební pojetí balady.....	32
4.1 Symfonická báseň	33
4.1.1 Antonín Dvořák	33
4.1.2 Zdeněk Fibich a Vítězslav Novák	35
4.2 Melodram.....	37
4.3 Píseň.....	38
4.4 Sbor.....	38
4.5 Kantáta	39
4.6 Opera.....	39
5 Uplatnění literárně-hudební práce s baladou v kontextu Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání	41
5.1 Klíčové kompetence a průřezová témata	41
5.2 Vzdělávací oblasti.....	45

6	Pedagogicko-psychologický aspekt spolupůsobení slovesného a hudebního umění ..	47
7	Návrh didaktické situace do výuky hudební výchovy.....	52
7.1	Didaktická situace 1.....	53
7.2	Didaktická situace 2, doplňující.....	57
7.3	Využití zhudebněných balad Asonancí.....	59
7.4	Projekt rozhlasové hry Svatební košile s žáky 6. třídy Základní školy waldorfské v Jinonicích.....	60
	Závěr.....	64
	Seznam použitých informačních zdrojů	66
	Literatura	66
	Internetové zdroje	68
	Hudebniny	69
	Seznam příloh.....	I
	Příloha 1.....	I
	Příloha 2.....	II
	Příloha 3.....	III
	Příloha 4.....	IV
	Příloha 5.....	V
	Příloha 6.....	VI
	Příloha 7.....	VII
	Příloha 8.....	VIII
	Příloha 9.....	IX
	Příloha 10.....	X

Úvod

Diplomová práce Propojení literární a hudební balady v hudební výchově na druhém stupni základní školy přináší přehled vývoje vzniku balady literární a jejího hudebního ztvárnění. Dále nabízí fakta, která osvětlují přínos práce s baladickým žánrem a jeho zhudebněním na druhém stupni základní školy vzhledem k vývojovému stupni žáka v období pubescence. Principy didaktické práce s žánrem balady jsou v práci opřeny o východiska, která nabízí rámcový vzdělávací program pro základní školy, a zároveň pedagogicko-psychologické aspekty vycházející z publikací zabývajících se hudebním vnímáním dítěte v daném věku.

Podnět pro napsání této práce přišel na základě mé vlastní pedagogické zkušenosti s tímto tématem. Od září roku 2018 učím hudební výchovu na Základní škole waldorfské v Praze Jinonicích. Model waldorfského vyučování je postaven na mezipředmětových vztazích, ve kterých je kladen důraz především na umělecký přesah při uchopení učební látky. Hudební výchova je zde nástrojem k prohloubení hlavního učiva, kterým se žáci daný měsíc zabývají. Několikrát jsem tak byla v situaci, kdy jsem jako učitelka hudební výchovy měla za úkol ozvláštnit učivo jeho hudebním zpracováním. Velmi mi v této práci pomohlo zhudebnění balad formou písně hudebním uskupením Asonance¹, které čerpá z lidových motivů Anglie a Skotska. Historické a motivické pozadí mi bylo často účelným prostředkem k propojení s kontextem historie či literatury. Způsob takové pedagogické práce přináší mně i dětem podnětné situace, ve kterých není učební látka nazírána separovaně, ale jako celek, se kterým lze pracovat umělecky.

Má práce je rozdělena do několika kapitol, které se jednotlivě vztahují ke konkrétnímu hledisku balady (historickému, literárnímu, hudebnímu, pedagogickému, psychologickému, didaktickému). První kapitola se věnuje obecnému vymezení literárního žánru balady, přičemž jsou uvedena některá tematická specifika, kterými je možné žánr určit a definovat. Podstatnou částí této kapitoly je samotný vznik žánru, jeho původ v jiných žánrech či formách, a nakonec stručný přehled o územním šíření a vlivech. Studijní literatury, ze které bylo možné čerpat, není mnoho; přínosné byly především publikace *Balada v proměně doby* (J. Nejedlá, 1989), ve které jsem čerpala především z kapitol věnujících se významové

---

¹ Jedna z prvních folkových kapel na české hudební scéně. Mezi jejich hlavní repertoár patří písňové interpretace irských a skotských balad.

a společenské hodnotě žánru, rozboru nejčastějších motivů a vymezení lidové a umělé balady, dále antologie *České lidové balady* (O. Syrovátka, M. Šrámková, 1983), která mi poskytla přehled o původnosti nejčastějších lidových motivů a jeho specifik, příspěvek *Balada v Příspěvcích k morfologii a sémantice literárněvědných termínů* (V. Bechyňová, 1974), který mi byl vhodným pramenem pro poznání samotného vzniku balady jako literárního žánru, a bakalářská práce *Balada v období romantismu* (H. Zámečnicková, 2018), ve které jsem našla několik významných historických mezníků v rozvoji a šíření literární balady v období romantismu. Hodnotným zdrojem pro postihnutí šíře zhudebnění balady byla publikace *Hudební díla inspirovaná slovesným uměním* Vladimíra Spousty (2011).

Metodou práce je rešerše provedená na základě srovnání několika pramenů, které se vztahují k pojetí balady z hlediska žánru a historického vývoje a jejímu hudebnímu ztvárnění. Zvolená metoda nabízí možnost souhrnu teoretických východisek k zadanému tématu. Rešerše je učiněna na základě výběru literatury, která se vztahuje k tématu balady způsobem osvětlujícím její přínos pro pedagogickou práci a didaktické zpracování.

Cílem této diplomové práce je doklad o spolupůsobení slovesného a hudebního umění na základě přehledu vývoje žánru balady a jejího hudebního ztvárnění. Práce je zdůvodněním přínosu balady a jejího zhudebnění pro pedagogickou činnost. Především dává možnost najít nová východiska pro práci s literaturou v oblasti hudební výchovy. Cílem je také poskytnutí jasných hledisek, která ozřejmují, že tato dvě umění ze sebe navzájem vychází a ovlivňují se. Práce poskytuje dvě didaktické situace a několik doporučení a zkušeností, které je možné využít na druhém stupni základní školy a přesvědčit se tak ryze prakticky o spolupůsobení těchto dvou umění na rozvoj a harmonizaci celostního vývoje dítěte.

1 Žánrové vymezení literárního pojmu balada

Ostré vymezení do jediného literárního druhu je u balady téměř nemožné. Jako literární žánr figuruje ve všech třech – epice, lyrice i dramatu. Z hlediska literární vědy o této problematice pojednával ve svých teoretických spisech Johann Wolfgang Goethe, pro něhož byla balada jakousi praformou slučující všechny tři literární druhy dohromady.² Při zkoumání příslušného textu pak mluvíme o baladičnosti, tedy o příznaku, který náležitému žánru přikládá jistý charakter, jenž je vyvozen svébytným lyrickoepickým žánrem balady.

Balada jako samostatný žánr je tradičně řazena k literárnímu druhu epiky díky své zesílené dějové složce. Jedná se o lyrickoepickou báseň kratšího rozsahu, která má rychlý spád a většinou tragické vyvrcholení. Děj bývá vyprávěn úsečně, mezerovitě a ve chvílích potřeby přechází do dialogu, kterým podtrhne dramatičnost. Ustáleným námětem bývá dopad vášnivého jednání postav na základní lidské vztahy. Dále je z hlediska specifikace rozdělena na baladu lidovou, pololidovou (kramářská píseň), fantastickou neboli mytologickou, sociální a lyrickou. Moderní literatura pak přináší baladickou prózu, tedy prózu s příznakem baladičnosti zmíněnou výše.³

Balada svým vážným, smutným laděním a tragickým obsahem odráží emoční podstatu lidské existence a zároveň reflektuje společenskohistorickou situaci konkrétní kulturní epochy. Stálá životnost balady v tvorbě i čtenářské oblíbě je dána těsným sejetím s lidským osudem a estetickou působností.⁴ Čtenář je při četbě balady konfrontován se sebou samým, neboť prostřednictvím emočních rozpoložení postav je mu zrcadlena jeho vlastní lidská podstata. Balada je tak žánrem, který podává výpověď o člověku a stává se díky tomu obrazem dokládajícím mezníky lidských osudů. Balada utváří žánr hierarchicky vysoce postavený právě tím, že předkládá poznání o člověku a společnosti vůbec.⁵

Životní tragično je v baladě umělecky konkretizováno v konfliktu, jenž má sociální povahu. Hrdina tohoto žánru je ve svých záměrech a činech v opozici vůči skutečnosti, se kterou

---

² BĚCHYŇOVÁ, Věnceslava. Balada. in Krejčí, K., ed. *Příspěvky k morfologii a sémantice literárněvědných termínů*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV, 1974, s. 129.

³ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2006. ISBN 80-7290-244-X, s. 249.

⁴ NEJEDLÁ, Jaromíra. *Balada v proměně doby*. Praha: Československý spisovatel, 1989, s. 11–13.

⁵ Tamtéž, s. 18.

nesouhlasí a jasně se proti ní vymezuje. Z nemožnosti uskutečňovat své přirozené pohnutky vzniká tragično hlavní postavy. V civilizované společnosti se takový typ balady prosadil nad typem balady, která reflektovala napjaté vztahy mezi společností a přírodou. Tragický konflikt je nezaměnitelným, určujícím a sjednocujícím rysem tohoto žánru, kterým je odražen život člověka a jeho vztahovost vůči světu, ať už přírodnímu, či sociálnímu.⁶

Napětí mezi hrdinovo jednáním a jeho následky je umocněno motivem viny a trestu, který je neustále přítomen v naraci balady. Trest je pak většinou udělen bez přihlédnutí k míře provinění, je absolutní, a o to víc buduje tragiku postavy. Dalším provázejícím námětem je smrt; nabývá různé intenzity od chřadnutí, nemoci až k umírání. Sama smrt v sobě nese a podtrhuje tragično a chmurné vyznění. Hrdinova vzpoura vůči vlastní predestinaci je motivem, který má v baladě dynamizující efekt. Vede hrdinu k činům, ve kterých se vymezuje vůči dané skutečnosti. Takové náměty obsahuje především balada sociální (více v kapitole 3.1.4). Významové odstínění v sobě nese motiv strachu, který vychází z hrdinovy zkušenosti, nebo je stavem, do kterého upadá a na základě kterého jedná. Je tak elementem, který rozehrává vnitřní psychologické drama postavy. Frekventovaným motivem bývá láska, která je ale často doprovázena nenávistí. V baladě se prolíná láska mateřská, otcovská, milenecká i manželská a zahrnuje většinou i charakter nenávisti. Hybatelem těchto motivů často bývá osudové neštěstí, které staví hrdinu do předem daného schématu, ve kterém si hledá svou cestu.⁷

Příznakově pak doprovázejí baladu i další okrajová témata, jako je bouře, krev, polarity noc a den, světlo a tma, putování, bloudění, živelné katastrofy a různé obrazy přírody, ve kterých spatřujeme rozpoložení člověka samotného.⁸ Takové náměty mají dokreslující charakter, jehož prostřednictvím čtenář poznává okolnosti hrdinova života. Obrazy vnějškového světa jsou tak často obrazem hrdiny samotného a jeho aktuálního rozpoložení, které je z velké části rozporuplné a v polaritách, právě jako noc a den či světlo a tma.

Název balada je vyvozen z provensálského slova *ballare*, které znamená tančit. Původ samotné balady je tedy hudební – jednalo se o písňový útvar z 12. století, který byl

---

⁶ NEJEDLÁ, Jaromíra. *Balada v proměně doby*. Praha: Československý spisovatel, 1989, s. 23.

⁷ Tamtéž, s. 25–27.

⁸ Tamtéž, s. 28.

doprovázen tancem. Dlouho dobu byl literární žánr balady nestálý a neměl jasné žánrové vymezení. K jeho ustálení došlo až v období romantismu setkáním umělé tvorby s lidovou.⁹ Původ tohoto slova dal za vznik zpívané a později veršované taneční písní, která byla užívaná až do 13. století ve Francii a Itálii. Tzv. francouzská *ballade* byla ve svém původu provensálským tancem doprovázeným hudbou o rozličné struktuře a rozmanité metrické formě. Do počátku 14. století měla tradičně formu skládající se ze tří až pěti kupletů s posláním nebo i bez něho. Formu ustálila až tvorba Guillauma de Machauta – tři kuplety, každý doplněn refrémem, bez posláním. Taková *ballade* byla určena ke zpěvu s doprovodem jednoduchých nástrojů. Později přestala být balada zpívaná, v takové formě ji jako poslední zachoval zmíněný autor.¹⁰

Balada italská byla od francouzské v mnohém odlišná. Neměla pravidelné metrum a vyžadovala vyšší kompoziční princip. Vycházela ze staroitalské balady lidového původu, které se říkalo *canzone* nebo také *ballo*. Baladu do Itálie přivedl Guido z Arezza, na jehož tvorbu navázala tzv. škola stil nuovo, která baladu rozvedla do vážné básně o velké lásce. Mistry této formy se stali například Guido Cavalcanti, Dante Alighieri a v neposlední řadě Francesco Petrarca. Ještě v druhé polovině 14. století figurovala balada i ve zpívané formě milostné lyriky předního měšťanstva. Doklady takové lyriky najdeme i v Bocciově *Dekameronu*.¹¹

Nejrozšířenější formou se v evropském prostředí stala balada anglicko-skotská, která má původ v anglické epické písni. Během romantismu se přenesla i do Francie a Itálie. V 18. století byl o anglicko-skotskou baladu projeven zájem vydáním sbírky Thomase Percyho *Památky starého anglického básnictví*, která vytyčila hlavní žánrové znaky a rysy zmiňované balady. Jednalo se o třídílnou sbírku tradičních anglických balad a písní datovaných od středověku do 18. století.¹² Anglicko-skotský typ balady byl rozvíjen především v literatuře německé, a to například významnými baladiky Johannem Gottfriedem Herderem, Gottfriedem Augustem Bürgerem, Heinrichem Heinem,

---

⁹ Tamtéž, s. 19.

¹⁰ BĚCHYŇOVÁ, Věnceslava. Balada. in Krejčí, K., ed. *Příspěvky k morfologii a sémantice literárněvědných termínů*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV, 1974, s. 130.

¹¹ Tamtéž, s. 130–134.

¹² *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Thomas Percy* [online]. c2020 [citováno 3. 09. 2020]. Dostupné z : https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Thomas_Percy&oldid=18897436.

Friedrichem Schillerem nebo Johannem Wolfgangem Goethem. Díky překladům z němčiny pak tento typ pronikl i do literatury české, ve které se ujal název pocházející z němčiny balada.¹³

Anglicko-skotská balada je reprezentantem lidové i umělé formy právě proto, že její sběratelé (Thomas Percy, Walter Scott) byli zároveň tvůrci několika přepracování s vlastní invencí. Vlivem autorských zásahů do lidových balad není možné určit přesnou dobu vzniku ani původní lidové prvky. Ústní tradice balady na sebe často přivzala žánrové míšení. Příkladem je spojení balady s hrdinskou písní – příkladem může být šíření ságy o Nibelunzích v germánské oblasti.¹⁴

Široká variabilita v útvaru a pojetí není dána hledáním nové formy balady, ale především úsilím o přiblížení se co nejvěrnějšímu obrazu podstaty lidské existence. Změny, kterými tedy balada jako žánr v průběhu staletí prošla, jsou odrazem snahy o dokonalé poznání. Podobnost s dalšími literárními žánry je tedy více než možná. Dokladem toho může být romance, která má ale svým radostným vyzněním a smírným závěrem spíše opačný charakter, dále také legenda či melodram. Ve všech zmíněných žánrech se prolínají epické dramatické prvky a lyrično.¹⁵

Lidovou baladu nelze přímočaře vyčlenit z kontextu písní, je součástí celku folklorního zpěvu. Písně a balady se svými náměty i hudebními motivy často ovlivňovaly.¹⁶

Klasifikace jednotlivých typů balady je možná pouze ve zjednodušené formě. Tradičně můžeme vydělit baladu lidovou a umělou. V rámci lidové balady dochází k další rozrůzněnosti a vyskytuje se i v podobě balady sociální. Balada umělá se svou volností ve vyjadřovacích prostředcích více blíží k postihnutí lidské existence. Oběma typům jsou věnovány následující kapitoly.¹⁷

---

¹³ ZÁMEČNÍKOVÁ, Helena. *Balada v období romantismu*. Olomouc, 2018. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, s. 12.

¹⁴ BĚCHYŇOVÁ, Věnceslava. Balada. in Krejčí, K., ed. *Příspěvky k morfologii a sémantice literárněvědných termínů*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV, 1974, s. 135.

¹⁵ NEJEDLÁ, Jaromíra. *Balada v proměně doby*. Praha: Československý spisovatel, 1989, s. 38.

¹⁶ SIROVÁTKA, Oldřich, ŠRÁMKOVÁ, Marta. *České lidové balady*. Praha: Melantrich, 1983, s. 227.

¹⁷ NEJEDLÁ, Jaromíra. *Balada v proměně doby*. Praha: Československý spisovatel, 1989, s. 28.

2 Balada lidová

Původně zpívaná forma lidové balady nedovolovala přílišné dějové rozpětí. Kumulovala dějové zvraty do útržkovitých frází, které definovala jen v jejích hlavních rysech, díky čemuž nabývalo vyznění dramatickosti a tajuplnosti. Ve spojitosti s takovým postupem se pak mluví o baladickém tónu nebo baladičnosti, kterou si pro své účely převzaly i jiné žánry.¹⁸

Příznačný rys malého počtu postav staví svou účinnost na střídání monologů a dialogů, čímž se příběh dynamizuje a posiluje se epická složka. Takové zacházení s formou je blízké dramatu, se kterým je balada často dávána do souvislosti. Konfliktní situace jsou podpořeny dialogickým jednáním, zatímco uvedení do děje a zpřesňující popisy jsou řešeny monologem. Lyričnost balady je proti tomu často uvedena v náznak a zprostředkovaně. Nebývá jasně vymezena náladovým rozpoložením postavy, ale je skryta ve faktech a paralelismech, které jsou jednou z často užívaných figur. Stylistické figury bývají prostředkem k umocnění dramatických tendencí a tragickému vyznění. Časté opakování slov, frází, veršů a strofických refrénů vede k podmanivosti a navození nezvratného osudu hrdiny. Básnické přívlastky nebývají rozvleklé, naopak ve své stručnosti a jednoduchosti jasně definují, stejně tak metaforická vyjádření.¹⁹

Zmiňovaný Thomas Percy ovlivnil mnoho sběratelů a folkloristů k zanícenému bádání nad lidovými baladami. Svým vydáním díla *Památky starého anglického básnictví* podnítil mnoho z nich, aby hledali tradici ve vlastních oblastech a dokládali tak kořeny lidových tradic a folkloru obecně. Produktem uvedených badatelských snah bylo i prohloubení znalosti o původu balady. Do povědomí se dostal starokeltský pojem *qwaelawd*, který odkazoval k anglické epické básni ze 14. století. Svým téměř až hororovým laděním, střetem hrdiny s démonickými silami, se blížil k tzv. fantastické baladě vznikající v rámci balady umělé.²⁰

---

¹⁸ BĚCHYŇOVÁ, Věnceslava. Balada. in Krejčí, K., ed. *Příspěvky k morfologii a sémantice literárněvědných termínů*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV, 1974, s. 136.

¹⁹ BĚCHYŇOVÁ, Věnceslava. Balada. in Krejčí, K., ed. *Příspěvky k morfologii a sémantice literárněvědných termínů*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV, 1974, s. 136–137.

²⁰ NEJEDLÁ, Jaromíra. *Balada v proměně doby*. Praha: Československý spisovatel, 1989, s. 37.

Široká tematika balad dává za vznik několika druhům. Témata reflektují historické události, války, zločiny, milostné tragédie, ale rovněž líčí fantastické příběhy lidových pohádek a pověstí. Fantastická tematika potvrzuje stejně jako pohádka vztah člověka s tradovanými historikami o bytostech z jiných světů a moci přírody, která přesahuje lidské bytí. Samotný příběh je oproštěn od individuálních a zvláštních charakteristik konkrétních prostředí či postav, naopak tíhne k zevšeobecnění v typických motivech a scénách. Zmíněná historická témata nebývají výčetem přesných událostí a jejich cílem není zachování historické správnosti.²¹

V evropské lidové baladice jsou zmiňovaná témata setkání člověka s nadpřirozenými světy a démonickými postavami jen malou částí celku. Nejvlastnějším námětem jsou obrazy z pozemského světa, vztahovost a konflikty mezi lidmi, zaměření na jejich prožívání, citovost, povahy a činy, jejich slabosti a hříchy i obětavost. Láska, rodina, vojenský život, osudová neštěstí, tragické náhody jsou světem, jenž tvoří rámeček a náplň světových, ale hlavně nám známých českých balad.²²

Mladší balady ze 17. století, tzv. zločinecké, jejichž ústředním tématem bývá vražda nepoznaného syna, prodej těhotné ženy loupežníkům apod., mají pevný vztah k písním a ve velké míře se s nimi shodují svou čtyřveršovou výstavbou.²³ Taková žánrová spřízněnost je znatelná i v tzv. pracovních písních, které v určitých historických obdobích vyjadřovaly vzdor, vzpouru a odboj. Tento druh písně se později otiskl do dělnické balady a žánrovým vývojem přešel až k moderním protestsongům.

Balada lidového rázu často odkazuje k jednomu specifickému jevu, jímž bývá osud hrdiny nebo tragická událost. Během romantismu byla lidová balada prostředkem k akcentaci citovosti člověka, jeho vztahu k přírodě, tíhnutí k hrdinským činům a mysterijním obrazům světa. Zájem o folklor byl zesílen potřebou vymezit se proti předcházejícímu směru, a to sice

---

²¹ BĚCHYŇOVÁ, Věnceslava. Balada. in Krejčí, K., ed. *Příspěvky k morfologii a sémantice literárněvědných termínů*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV, 1974, s. 139.

²² SIROVÁTKA, Oldřich, ŠRÁMKOVÁ, Marta. *České lidové balady*. Praha: Melantrich, 1983, s. 229.

²³ BĚCHYŇOVÁ, Věnceslava. Balada. in Krejčí, K., ed. *Příspěvky k morfologii a sémantice literárněvědných termínů*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV, 1974, s. 143.

osvícenskému racionalismu. Balada tak napomohla nejen k rozvoji literárněvědného bádání, ale také k národní uvědomělosti, a tím posílila především funkci společenskou.²⁴

Spolu s lidovou písní byla balada pojmána jako prastarý slovesný výtvar odrážející přirozený a nezkažený stav. Dílo Thomase Percyho pojmá žánr balady ještě jako kolektivní výtvar, to se však mění s prací sběratele skotských balad Waltera Scotta, který přichází s možností původu balad v tvorbě potulných zpěváků, tzv. minstrelů.²⁵

Dalšími folkloristy, kteří se zabývali lidovými baladami, byli například Johann Gotfried Herder, kterým byly balady řazeny mezi lidové písně a považovány za prastarý slovesný výtvar, nebo Louisa Pound, americká lingvistka a folkloristka, která ve svém díle *Poetic Orgins and the Ballad* (1921) poukazuje na epičnost žánru a pěstěný jazyk nejstarších forem balad. Dále Wolfgang Schmidt zabývající se původem skandinávských balad, jejichž předobraz vidí v hrdinských písních, dvorských eposech, lidových pověstech a pohádkách. Významným přínosem bylo dílo Francise Jamese Childa, který ve své sbírce *British popular Ballads* (1882–1898) uvedl celkem 305 balad, přičemž ke každé přidal pojednání o jejím původu.²⁶

2.1 Balada pololidová

Pololidová balada mívala městský či tržní ráz, jelikož byla nejvíce šířená a produkována na jarmarcích či poutích. Nesla v sobě aktuálnost doby, zpravodajskou přesnost a její produkce byla podnícena tiskem drobných ilustrovaných sešitů.²⁷

Od 16. do 19. století byla pěstována tzv. novinová píseň, na kterou v mnoha ohledech navázala kramářská píseň. Tento žánr poskytoval možnost neotřelým způsobem reflektovat současné dění. Produkoval jej většinou „novinový pěvec“, který tak líčil události spjaté s významnými osobnostmi. Hlavním obsahem takových sdělení byly ve velké míře zrady a neštěstí, čímž pěvec upevňoval pozornost a zájem publika. Takový účinek měly i počáteční výzvy, aby přítomní vyslechli píseň, a závěrečný zpěv, ve kterém pěvec vyjadřoval svůj

---

²⁴ NEJEDLÁ, Jaromíra. *Balada v proměně doby*. Praha: Československý spisovatel, 1989, s. 38.

²⁵ BĚCHYŇOVÁ, Věnceslava. Balada. in Krejčí, K., ed. *Příspěvky k morfologii a sémantice literárněvědných termínů*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV, 1974, s. 139.

²⁶ BĚCHYŇOVÁ, Věnceslava. Balada. in Krejčí, K., ed. *Příspěvky k morfologii a sémantice literárněvědných termínů*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV, 1974, s. 139–141.

²⁷ PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2006. ISBN 80-7290-244-X, s. 271.

vztah k posluchačům. Oproti klasické baladě se v novinové písni objevovaly přesné údaje o osobách, místech a časech. Jazyk novinových písní byl značně odlišný od stylu lidových písní, často obsahoval uměle vykonstruované stylistické obraty a knižní konstrukce. Obsah písně byl předem známý z výrazného titulu, který nesla.²⁸

Německá písňová sbírka *Chlapcův kouzelný roh*, vydaná německými básníky Achimem von Arnimem a Clemensem Brentanem, obsahuje několik příkladů kramářských písní, které odkazují i k předchozím novinovým písním. Zpěváci na jarmarcích obohatili své písně pouze o ilustrace, na které během zpěvu ukazovali hůlkou a doplnili tak vystoupení i o názornou vizuální ukázkou.²⁹ Kramářské písně byly produkovány především za účelem zisku a jejich produkce závisela na umění prodavače, který se snažil dramatickou formou zaujmout přihlížející a lépe tak sešit prodat. Kramářská píseň je však nositelem více než jednoho žánru. Promítá se do ní z velké části i duchovní píseň, která se díky ní šířila mezi lid. Často docházelo k míšení žánru zprávy a duchovní literatury různého druhu. Témata písní byla značně široká, týkala se válek, politických událostí, informací o vzdálených krajích, vraždách, loupežích apod.³⁰

Od 60. let 19. století se vyvíjí i specifická odnož kramářské balady – balada dělnická. Využívá hlavně zpravodajské narace, řečnických a patetických výzev a referujícího popisu událostí. Spojitost s tradicí folklorní balady se z ní téměř vytrácí a projevuje se v ní pouze okrajově. Hlavními tématy se stávají oproti intimním dramatům jednotlivce hromadné a veřejné události, které zasahují kolektivní osud. Poukazují na společenskou problematiku hladových bouří, zápasů s fabrikanty, krvavých stávek a potyček s četníky, vojáky, které ústí v zatýkání a pobyt v žaláři.³¹

Z názvu kapitoly vyplývá, že kramářská píseň není svou podstatou čistě lidovým výtvozem. Vytvářením nových motivů a reflexe současného dění v písni se přiklání k umělé baladice, je tedy na pomezí. Kramářská baladika svým ironickým rázem snižovala tradiční baladický žánr tím, že typické postupy tragických konců nebo smutného osudu hrdiny převracela do

---

²⁸ BĚCHYŇOVÁ, Věnceslava. Balada. in Krejčí, K., ed. *Příspěvky k morfologii a sémantice literárněvědných termínů*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV, 1974, s. 144.

²⁹ Tamtéž, 144.

³⁰ VÁCLAVÍKOVÁ, Martina. *Zázračné motivy v kramářské písni 17. a 18. století*. Ostrava, 2018. Diplomová práce. Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, s. 14–15.

³¹ SIROVÁTKA, Oldřich, ŠRÁMKOVÁ, Marta. *České lidové balady*. Praha: Melantrich, 1983, s. 229.

posměchu a posměšného vyznění. V evropském prostředí nebyla tradice kramářských písní příliš dlouhá. S romantismem přichází rozkvět tradičních postupů při tvorbě balady a široká popularita balady jako takové.³²

2.2 Lidová balada v českém prostředí

Prameny pro poznání české lidové balady nejsou natolik hojné, jako tomu je například v literatuře německé. K úplnému nalezení původnosti jednotlivých balad a jejich námětů se můžeme dostat pouze prostřednictvím písemných dokladů. Jako takové zdroje mohou posloužit zmiňované kramářské tisky, literatura středověku a baroka, rukopisné sborníky či zpěvníky, díky kterým je možné určit přibližnou dataci počátku žánru.³³

Prvním pramenem pro poznání balady může být Píseň o Štemberkovi, báseň ze 14. století, která v sobě nese baladické prvky – tragický konec šlechtice, jenž byl usmrčený za tajnou lásku k měšťanské dcerce.³⁴ Některé motivy z básní tohoto století se dochovaly do současnosti. Dokladem těchto hypotéz jsou badatelské práce Otakara Hostinského, Vladimíra Úhely, Jiřího Horáka, Karla Horálka a Zdeny Horákové.³⁵ Rané období české lidové balady je doložitelné z pramenů kramářských tisků. Jsou to písně Tři dcery nebo Jediný syn.³⁶ Mnoho balad má ohlasový charakter a vznikly na základě historické události, bývají tedy většinou vojenské. Takové balady pak vznikaly v průběhu nebo po skončení bitev. Jejich náměty navazují na dobu vpádu Turků na Moravu v 16. a 17. století (Za Turka provdaná, Oklamáný Turek, Bratr voják) nebo bojů maršála Radeckého přibližné datace revolučních bojů roku 1848.³⁷

Typ balady se utváří na základě prostředí a okolností, které budují její specifický charakter. Obecná klasifikace je řadí do balad z oblasti vesnic nebo malých měst z území Čech, Moravy a Slezska. Semknutost prostého lidu v takových místech vytvářela plodné prostředí pro vznik bohatého materiálu, který byl námětem baladické tvorby. Ve venkovském prostředí se

---

³² BĚCHYŇOVÁ, Věnceslava. Balada. in Krejčí, K., ed. *Příspěvky k morfologii a sémantice literárněvědných termínů*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV, 1974, s. 147.

³³ SIROVÁTKA, Oldřich, ŠRÁMKOVÁ, Marta. *České lidové balady*. Praha: Melantrich, 1983, s. 243.

³⁴ ZÁMEČNÍKOVÁ, Helena. *Balada v období romantismu*. Olomouc, 2018. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, s. 15.

³⁵ SIROVÁTKA, Oldřich, ŠRÁMKOVÁ, Marta. *České lidové balady*. Praha: Melantrich, 1983, s. 243.

³⁶ Tamtéž, s. 213–215.

³⁷ SIROVÁTKA, Oldřich, ŠRÁMKOVÁ, Marta. *České lidové balady*. Praha: Melantrich, 1983, s. 243.

spontánně vytvářely dramatické situace, které se odrazily do tragičnosti žánru – žárlivý milenec, nechtěné dítě, únos dítěte, nepřejícná matka a další. Příběhy obyčejných lidí se tak staly svědectvím historie a kultury místního společenství. Zpěv balad měl ve své době funkci zpravodajskou, neboť v době, kdy média ještě neměla své zastoupení, byl zpěv balad (kramářských písní) jedinou možností, jak být v kontaktu se současným děním.

Charakter příběhovosti lákal lid k poslechu a vytvářel tak možnost k setkání. Zpívané děje byly příležitostí k vytváření místní kroniky, k připomínání si osudu lidí, uplynulých událostí a zásadních společenských zvrátů. Prostřednictvím balad byla předávána lidová moudrost, zkušenosti a prožitky, což opět vytvářelo doklad o prostředí dané vesnice a jejích zvycích.

Balada dává prostor k poznání typického venkovského prostředí, ve kterém se objevují sedláci, chalupníci, pacholci, služebné dívky, ovčáci a šafáři, mlynáři a rybáři, šenkýři i všelijací řemeslníci. V příbězích často vystupují i vojáci, huláni a husaři i rychtáři a fojti. Typické postavy byly vykresleny prostřednictvím práce, kterou tradičně vykonávaly – děvče žne trávu nebo pere šaty, šohaj brodí koně, panna trhá kvítí nebo růže a vije z nich věnce, mládenec veze z lesa dřevo, žena hrabe zahradu nebo jde pro vodu, ovčák pase ovce. Prostor měst je méně častý, ale i to se v baladice objevuje. Vystupují v něm purkmistr, radní páni, panská děvčata nebo farář. Jen sporadicky se objevují výjevy z aristokratického světa králů, císařů, hrabat, knížat apod. Takové prostředí je typičtější pro balady německé, polské nebo ukrajinské, které šlechtický, zemanský či patricijský svět zobrazují častěji. Česká balada spolu se slovenskou zůstává v prostředí venkova.³⁸

Z hlediska kompozičních postupů je pro české prostředí typická dvouveršová sloka s osmislabičným, šestislabičným nebo sedmislabičným veršem, který je spjat rýmem nebo asonancí. Méně často se objevuje dvouveršová asymetrická forma s nestejným počtem slabik. Časté je užití čtyřveršové sloky o šestislabičných verších. U dvouveršové sloky dochází k opakování veršů – podle studií se na Moravě užívá opakování prvního verše, zatímco v Čechách se opakuje verš druhý. Využívání refrénů má pak sémantický účinek, kdy je posílen buď žertovný obsah, nebo naopak tragický námět, ve kterém je tak zvýrazněn strach či hoře.³⁹

---

³⁸ SIROVÁTKA, Oldřich, ŠRÁMKOVÁ, Marta. *České lidové balady*. Praha: Melantrich, 1983, s. 232–233.

³⁹ Tamtéž, 235–236.

Forma ani námět však nikdy nebyly ustáleny. Většinou prošla balada po svém vzniku variačním procesem, ve kterém byla obohacena o další sloky. Typická byla změna nápěvu tím, že se rozšířil, zkrátil nebo jinak upravil. Rozrůzněné byly i nářeční prvky podle toho, do jakého dialektu balada přešla. Častým jevem je přenášení látky mimo české území, čímž vedle sebe paralelně vznikají stejné náměty v různých zemích, ale často odlišně hudebně zpracované.⁴⁰

Klasifikace českých lidových balad je možná na základě různých hledisek a přístupů, s jakými sběratelé vytvářeli své sbírky. Geografické hledisko je jedním ze základních, kterým se balady třídí podle lokality svého vzniku (nálezu). Získává se tak představa o vázanosti na dané území a rozšíření námětu do dalších oblastí. Dále se využívá členění na základě incipitů, tedy jednoho nebo dvou prvních veršů písně. Názvy balad jsou pak odvozeny na základě citace verše, obsahu balady nebo ustáleného pojmenování.⁴¹

Cennou antologií, ze které čerpá tato práce, je dílo Oldřicha Sirovátky a Marty Šrámkové *České lidové balady*. Autoři člení balady do tematických celků – Z válečných časů, Poddaní a páni, Spory a násilí, Pouto lásky, Vášeň, násilí, smrt, Rodina, manželství, zrada a zločin, Čáry, osud, záhrobní. Publikace zahrnuje informace o místě, sbírkách, interpretech, době záznamu a rozšíření, chybí pouze notový záznam nápěvů.

V 18. a 19. století se stala lidová balada předmětem vědeckého bádání a čeští literární autoři a vědci tyto dobové koncepce převzali a rozvíjeli. Z počátku se domnívali, že česká lidová píseň je protikladem k ruské, která je více založena na epické povaze, zatímco naše má spíše lyrický ráz. Toto tvrzení vyvrátil Karel Jaromír Erben vydáním tří svazků *Písni národních v Čechách* (1841–45), ve kterých se objevuje čtyřicet baladických typů. Erbenova činnost byla znevážena některými odborníky, kteří se domnívali, že jde o podvrhy. Erbenův baladický nálezn však doložily další sběratelské činnosti. Ve stejné době přinesl do literatury sběry moravských a slezských balad František Sušil. Dokladem takových snah byli na přelomu století a v dalších desetiletích literární sběratelé a folkloristé Čeněk Holas, Karel Weiss, Jindřich Jindřich nebo Josef Štefan Kubín, kteří sbírali lidovou píseň z různých krajů

---

⁴⁰ MOTYČKA, Jan. *K otázce komparace obsahové stránky irských balad s baladami českými a slovenskými*. Brno, 2006. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, Filosofická fakulta, s. 14.

⁴¹ MOTYČKA, Jan. *K otázce komparace obsahové stránky irských balad s baladami českými a slovenskými*. Brno, 2006. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, Filosofická fakulta, s. 15.

Čech. Dalšími byli František Bartoš, Josef Černík (Luhačovice), Ferdinand Tomek (Uherský Brod), Vladimír Úlehla, Jan Poláček nebo Richard Kubeš zabývající se prostředím Moravy a Slezska.⁴²

---

⁴² SIROVÁTKA, Oldřich, ŠRÁMKOVÁ, Marta. *České lidové balady*. Praha: Melantrich, 1983, s. 123–124.

3 Balada umělá

Právě období romantismu a zvýšený zájem o folklorní tradici daly za vznik umělé baladě, která byla v tomto období ve své podobě nejvýraznějším příkladem svého žánru. Ve většině romantických balad se projevuje národní charakter balady příslušné země. Ve Francii to je původnost v taneční milostné písni, poezii rytířské a villonské baladě. Do své tvorby ji otiskl například Victor Hugo. Itálie zakládá tvorbu na *ballatě*, která je příznačná obrazy radostného životního pocitu a temperamentu. Souvislost s tímto můžeme najít u Danteho Alighieriho a Francesca Petrarce. Germánské prostředí naopak ovlivňuje balada pochmurného rázu vyjadřující tragično života. Severská balada v sobě nese prvky dvou vývojových větví – angloskotskou, která je charakterizována exponovanou dramatičností příběhu, a skandinávskou, vyvěrající z národního bohatýrského eposu. Balada jako umělecký žánr by nevznikla bez přičinění již zmíněného Thomase Percyho a jeho díla staroanglické poezie. Díky němu tak mnozí autoři vtiskli národní povahu do svých děl. Jsou jimi například autoři Walter Scott, Samuel Taylor Coleridge, Rudyard Kipling a další.⁴³

Za první umělou baladu je považováno dílo Lenora německého autora Gottfrieda Augusta Bürgera z roku 1773. Její vznik předchází německému překladu Percyho sbírky balad, je tedy svým obsahem na této publikaci nezávislá, přestože její náměty rovněž čerpají s lidových tradic germánské oblasti. Bürgerovou Lenorou se ve svých dílech inspirovali další autoři a napsali motivicky podobně laděné balady.⁴⁴ Příkladem může být i Svatební košile Karla Jaromíra Erbena.⁴⁵

Umělé balady si zejména v německém prostředí zachovaly dlouhou tradici a psaly se od konce 18. století až do počátku století 20. Využívalo se širokého množství baladických námětů, čímž inklinovaly ke konkrétním uměleckým směrům, ke kterým se balada hlásila. V první vlně tvorby byly balady psány pod vlivem kramářských písní. Pozdější náměty byly magické či numinózní (balady o duších). Svě zastoupení měla vždy témata historická a ideová, která podporovala současné politické dění a reagovala na aktuální politické otázky. Podobně laděná je i sociální balada, ze které vznikl nový typ tzv. kabaretní balady Bertolda

---

⁴³ NEJEDLÁ, Jaromíra. *Balada v proměně doby*. Praha: Československý spisovatel, 1989, s. 41–42.

⁴⁴ BĚCHYŇOVÁ, Věnceslava. Balada. in Krejčí, K., ed. *Příspěvky k morfologii a sémantice literárněvědných termínů*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu CSAV, 1974, s. 145.

⁴⁵ NEJEDLÁ, Jaromíra. *Balada v proměně doby*. Praha: Československý spisovatel, 1989, s. 43.

Brechta. Na lidovou slovesnost navazuje německá baladika především inspirací v původní sbírce *Chlapcův kouzelný roh* (1805–1808).⁴⁶

Mnozí autoři pod vlivem romantismu psali svá díla uhlazená a upravená, čímž se do jisté míry vytrácel pravý charakter původních lidových balad. Tato tendence se o to víc projevila v městském prostředí *biedermeieru*, které potlačovalo tragiku a hrůzné motivy starších balad. Výsledkem byla tzv. dojemná balada, která je typická pro tento směr.⁴⁷

Tématem předromantické a romantické balady byly často motivy fantaskní, které ale zůstávaly zakotveny v reálném světě. Romantikové tak reflektovali sepjetí člověka s osudovou mocí nadpřirozených sil, tedy jakýmsi oním světem, tajemnými živly, kouzly a démonickými bytostmi přírody. Takový materiál byl pro romantickou tvorbu stěžejní a autoři ve velké míře variovali jeho motivy. Příkladem podobných postupů je zmiňovaná *Lenora* (1773) Johana Gottfrieda Bürgera, z českého prostředí *Toman a lesní panna* (1839) Františka Ladislava Čelakovského a *Svatební košile nebo Vodník* Karla Jaromíra Erbena ze sbírky *Kytice z pověstí národních* (1853).⁴⁸

Jak už bylo řečeno v obecné charakteristice balady, evropská baladika staví především na tématech člověka v rozličných vztazích a mravních situacích. Fantastická témata jsou okrajovými proti širokému záběru témat z prostředí pozemského světa a motivů vztahů, konfliktů, lidských vášní a citů. Stejně postupy jsou zachovány i v baladě umělé. Hrdina jako člověk různého stáří i sociálního postavení je typickým obrazem balady českého prostředí, které je nejsilněji spjata s lidovou tradicí venkovského prostředí. Podle motivů souboje člověka se sociální či morální mocí nebo mocí nadpozemskou se někdy vydělují termíny balada sociální nebo balada fantastická. Baladu sociální pak dále můžeme specifikovat na baladu psychologickou. Zmíněné termíny však slouží pouze jako terminologický aparát k vystižení některých specifických prvků. Přesné kategorizování balady do těchto termínů nelze.

---

⁴⁶ BĚCHYŇOVÁ, Věnceslava. Balada. in Krejčí, K., ed. *Příspěvky k morfologii a sémantice literárněvědných termínů*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV, s. 145.

⁴⁷ BĚCHYŇOVÁ, Věnceslava. Balada. in Krejčí, K., ed. *Příspěvky k morfologii a sémantice literárněvědných termínů*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV, s.146.

⁴⁸ NEJEDLÁ, Jaromíra. *Balada v proměně doby*. Praha: Československý spisovatel, 1989, s. 47.

3.1 Umělá balada v českém prostředí

První seznámení s českou umělou baladikou přináší vydání sbírky Antonína Jaroslava Puchmajera (1769–1820) *Sebrání básní a zpěvů* z roku 1795. Dílo bylo výsledkem Puchmajerovy činnosti o obnovu české umělecké poezie, ze které vzešlo celkem pět českých almanachů obsahujících tvorbu soudobých básníků jeho generace, ale i generace starší.⁴⁹ Součástí je originální balada Šebestiána Hněvkovského (1770–1847) inspirována místní pověstí – Vyšehradský sloup aneb Podivná historie o sedláku, jak od čerta oklamán byl; item kterak týž čert z Říma sloup ukradv od sv. Petra potrestán byl. Pověst o kameni na Vyšehradě zpěvná. Svým názvem, který široce vystihuje obsah děje, se řadí spíše ke kramářské písni.⁵⁰

Hněvkovský byl vedle Puchmajera druhou významnou osobností tzv. první novočeské školy básnické. Na rozdíl od něj, který svá díla vytvářel především překlady a cílil na odborného čtenáře, usilovně budoval původnost své poezie v lidové městské kultuře pozdního baroka a hledal čtenáře především v lidových vrstvách. V jeho poezii se odráží různorodost slovesné kultury, kterou vystihl charakterem sentimentálním, drastickým, humorným i vulgárním. Jeho balada Vnislav a Běla založená na inspiraci epikou kramářské písne obsahuje jímavý příběh o milostné zradě, která je smířena násilnou smrtí obou milenců. Své vypravování prokládá ironickými komentáři a moralizujícími poučkami, které potvrzují jeho klasicistní a osvícenské založení.⁵¹

Tvorba českých balad byla podnícena překlady světových autorů ve 20. letech 19. století. Českému čtenářstvu byly v českém překladu uveřejněny balady Bürgera a Goetha (jeho Čarodějova učně zveřejnil Josef Jungmann ve svém prvním vydání *Slovesnosti* v roce 1820). Třicátá léta přinesla překlady hlavně polských balad (např. Adam Mickiewicz), které byly kvůli stejnému slovanskému původu, a tudíž podobné baladice, českému prostředí velmi blízké.

První českou autorskou baladu napsal a uvedl František Ladislav Čelakovský (1799–1852) ve svém díle *Ohlasy písní českých* (1839). Dílo v sobě nese obraz ustáleného rytmu lidského

⁴⁹ OTRUBA, Mojmir, HOMOLOVÁ, Květa, PEŠATA, Zdeněk. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha: Československý spisovatel, 1973, s. 222.

⁵⁰ BĚCHYŇOVÁ, Věnceslava. Balada. in Krejčí, K., ed. *Příspěvky k morfologii a sémantice literárněvědných termínů*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV, s. 154.

⁵¹ OTRUBA, Mojmir, HOMOLOVÁ, Květa, PEŠATA, Zdeněk. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha: Československý spisovatel, 1973, s. 102.

života a pravidelný koloběh pracovních a svátečních dnů na české vesnici. Jeho ohlasová poezie využívá postupů ústní lidové slovesnosti v tvorbě vlastního svébytného díla. City vesnického lidu nejsou pronášeny viditelným patosem, ale s prchavou hravostí. Láska i negativní pocity jsou vyjadřovány lyrickým hrdinou uměřeně a bez mnohomluvných citových výlevů. Oproti většině balad tohoto díla vystupuje balada Toman a lesní panna, která je žánrově samostatnou skladbou. Čelakovský v ní vytvořil typ balady, která není ohlasem určitého druhu písní, ale v ní využívá epických motivů lidových pověstí a pohádek. Viděl ji jako východisko, na které by další autoři měli navázat.⁵²

Ve 40. letech přispěl k baladickému repertoáru Josef Jaroslav Kalina (1816–1847) svými překlady a autorskými pokusy o balady se společenskou tematikou (*Zazděná panna*)⁵³ Počátečnímu období české baladiky se věnuje Ferdinand Schulz ve svém příspěvku do kulturních listů *Osvěta* s názvem *České balady a romance* (1877). Již na jeho začátku zmiňuje neznalý stav českého školství, který mladým čtenářům předkládá stále stejné doklady české literatury a opomíjí ty nové, které v současnosti vznikají.⁵⁴ Ve svém shrnutí podává ucelený obraz o vzniku tradiční české balady lidové i umělé, která na ni navazuje. Uvádí také nespočet konkrétních příkladů autorských textů a překladů balad světových do češtiny. Konkrétně rozebírá díla zmiňovaných autorů Puchmajera, Hněvkovského, ale také Vojtěcha Nejedlého a jeho lyrickoepickou skladbu *Vděčný syn*.

3.1.1 Karel Jaromír Erben

V 50. letech přichází s vlastní autorskou tvorbou Karel Jaromír Erben (1811–1870) v díle *Kytice z pověstí národních* (1853). Hudební záliby rodiny, ze které pocházel, podnítily jeho pozdější vlastenecké cítění a první literární pokusy. Těžištěm jeho počáteční literární práce byl sběr folklorních materiálů a jejich edice. Zaměřoval se na lidové písně, jejich varianty a srovnával texty mezi sebou. Při své literární práci přihlížel rovněž k nápěvům a oproti jiným sběratelům své doby neopomíjel zpívanou podstatu takových textů. Jeho dílo *Prostonárodní české písně a říkadla* je rozčleněno do několika významových kategorií podle

⁵² OTRUBA, Mojmir, HOMOLOVÁ, Květa, PEŠATA, Zdeněk. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha: Československý spisovatel, 1973, s. 46.

⁵³ ANTOŠOVÁ, Viktorie, MADĚROVÁ, Viktorie. *Josef Jaroslav Kalina*. Nový Bor, 2017. Středoškolská odborná práce. Vyšší odborná škola sklářská a Střední škola Nový Bor, s. 16.

⁵⁴ SCHULZ, Ferdinand. *Česká balada a romance*. *Osvěta: Listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. 1877, 7.(1.), 55-69, s. 55.

období lidského života (výroční písně) a jednotlivých zaměstnání. Podstatný je pro tuto práci oddíl věnovaný baladám a legendám – písně rozpravné.⁵⁵ V oddíle jeho sbírky Písně rozpravné, konkrétně světské a náboženské, uvádí celkem 61 balad, u kterých je vždy uvedeno číslo nápěvu, jenž je dohledatelný v jeho díle Nápěvy písní národních v Čechách (1864).

Erben ve svém díle pojímá národní literaturu jako obraz, který má odkazovat k původním slovanským etnickým základům. Při tvorbě klade zřetel k národní osobitosti a snaží se oprošťovat od cizích vlivů. Chtěl se rovněž vymezit od vlivu ohlasové poezie, kterou razili jeho předchůdci, a přinést původní tvorbu uměleckého díla, která bude formou i obsahem odpovídat národním lidovým představám a duchu lidového mýtu. Své cíle uskutečnil v díle Kytice z pověstí národních, v němž látky bájí, rozličných pověstí, legend, lidových balad a pohádek zpracovává baladickým způsobem.⁵⁶

V baladách Erben nechává své postavy vystupovat v dialozích, ve kterých opakovaně zaznívají motivy, které jsou určující pro charakter postav nebo děje. Lidé jsou postaveni do situací, ve kterých oscilují mezi morálním jednáním a vlastní touhou. Osudy postav se projevují ve své lidskosti a dávají přednost svým chtíčům, jsou zaslepeni touhou po vášni, bohatství, omamuje je zvědavost či zlost. Za jejich přestupky je trestá buď nadpозemská síla, nebo matka příroda, která si bere daň na jejich životech. Přírodě zvláště dává Erben velký účinek. Stává se hybatelem děje, vstupuje do osudů lidí a rozhoduje o jejich životech. Častým motivem je vztah matky a jejího dítěte, ve kterém dochází k provinění – matka své dítě zabije, dcera neposlechne rady své matky apod. V jediné baladě Záhořovo lože používá motiv otce a syna. Podobné motivy lze najít ve zmiňovaných Písních rozpravných světských (např. Svatební košile a Ženich umrlec).

---

⁵⁵ OTRUBA, Mojmir, HOMOLOVÁ, Květa, PEŠATA, Zdeněk. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha: Československý spisovatel, 1973, s. 60–61.

⁵⁶ OTRUBA, Mojmir, HOMOLOVÁ, Květa, PEŠATA, Zdeněk. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha: Československý spisovatel, 1973, s. 61.

3.1.2 Májovci

Další autoři, kteří rozvíjeli autorskou baladu, byli z kruhu májovců⁵⁷. Byli jimi literáti Jan Neruda, Vítězslav Hálek a Adolf Heyduk. Jan Neruda (1834–1891) ve svých dílech těží z osobní životní zkušenosti, svých vztahů ke světu a soudobému společenskému dění. Vztahy mezi lidmi zachycuje v nekonvenčních situacích a s ironickým nadhledem sleduje sociální rozdíly, vztah k vlasti i sám sebe. Baladu využívá k přiblížení tragiky a konfliktů hrdiny, který je součástí vymezeného prostoru sociální struktury doby. Baladické postupy se u něj projevují už v *Knihách veršů* z roku 1868.⁵⁸ Oproti Erbenovi u něj není hybatelem děje osud, ale sociální konflikty, situace českého národa, a především hrdina sám. Součástí *Knihy veršů* je balada Matka, která je přímým odkazem na Erbenova Vodníka. Ve svém vyznění však nese jiný konec a motivy je místy kontrastní. U Nerudy se člověk setkává tváří v tvář náboženskému mýtu – Panna Marie vystupuje z obrazu a rozmlouvá s dívkou. Balada Matka odkazuje na vzepření se člověka proti obecně danému řádu a ústí v prosazení zájmů člověka. Nerudovy balady reflektují osobní tragédii života člověka (Mrtvá nevěsta) nebo existenční problematiku danou sociální nerovností (Skočme, hochu!)⁵⁹

V 80. letech tento úhel pohledu rozvíjí v reakci na rozklad politické jednoty národa. Jeho poezie má v tu dobu sjednocující charakter, který má lidové vrstvě dodat sebevědomí a možnost pochopit vlastní situaci.⁶⁰ V roce 1883 v tomto duchu rediguje sbírku *Poetické besedy*, jejíž první vydání obsahuje Balady a romance. Programem jeho sbírky je vidění světa prostřednictvím lidové tradice a využití žánrů známých z lidového podání. Tématem jsou vztahy mezi matkou a dítětem a opravdovostí dětské touhy (Balada horská), hrůza zimní bouře (Balada zimní) nebo atmosféra nelidského zločinu (Romance helgolandská). Ve svých postavách nechává odrážet mnohostrannost života, jeho vážnou i humornou polohu. Motiv

---

⁵⁷ Literární skupina českých básníků a prozaiků druhé poloviny 19. století navazující na odkaz Máchy, Borovského a Erbena. Její název byl odvozen od Máchova díla Máj a almanachu vydaného skupinou v roce 1858, ve kterém publikovali svou tvorbu.

⁵⁸ OTRUBA, Mojmir, HOMOLOVÁ, Květa, PEŠATA, Zdeněk. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha: Československý spisovatel, 1973, s. 196.

⁵⁹ ZÁMEČNÍKOVÁ, Helena. *Balada v období romantismu*. Olomouc, 2018. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, s. 20.

⁶⁰ OTRUBA, Mojmir, HOMOLOVÁ, Květa, PEŠATA, Zdeněk. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha: Československý spisovatel, 1973, s. 196.

jeho balad jsou rovněž obrazem témat českého národa, jeho vztahu k němu a nadějí i obav z jeho osudu.⁶¹

Další z májovců Vítězslav Hálek (1835–1874) byl ovlivněn skutečností venkova, kde trávil dlouhou část svého života. V jeho tvorbě je znatelný optimismus a klidná lyrika tradičního vesnického společenství spojeného s přírodou, která mu poskytuje životní řád. Obrazy ze života vesnice vtiskoval do prózy i veršů. Propojením toho vznikaly krátké balady, ve kterých zpodobňoval s humorem nebo tragikou scény všedního života nebo vlastní vzpomínky. Balady spolu s romancemi a pohádkami vydal pod názvem *Pohádky z naší vesnice v roce 1874*.⁶²

V tomto literárním kruhu tvořil také Adolf Heyduk (1835–1923), blízký přítel Jana Nerudy. Byl ovlivněn tragickými událostmi svého života, zemřely mu obě jeho dcery ještě v raném věku svého života. Tento fakt se odrazil do jeho tvorby a ovlivnil i jednu z balad Jana Nerudy, Baladu dětskou – Neruda byl kmotrem jedné z holčiček. Střídání pocitů štěstí a obav ze ztráty se promítají do Heydukovy balady Dědův odkaz, ve které zpodobňuje prchavé okamžiky štěstí.⁶³

3.1.3 Ruchovcí a lumírovci

Dalšího z autorů zabývajících se baladickou tvorbou najdeme v příspěvatelech almanachu Ruch⁶⁴ – Ladislava Quise (1846–1913). Ve svém díle ztvárňuje charakter doby a opěvuje ideál vlasti a svobody. Zdůrazňuje potřebu prostonárodního tónu, který by charakterizoval rysy národního života. Takové tendence vložil do písňové lyriky a epických básní, převážně baladických. Jím vydaný cyklus balad *Hloupý Honza* (1880) je potvrzením jeho tendencí a ukázkou motivů ze známých příběhů lidových pohádek.⁶⁵

---

⁶¹ OTRUBA, Mojmir, HOMOLOVÁ, Květa, PEŠATA, Zdeněk. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha: Československý spisovatel, 1973, s. 197.

⁶² Tamtéž, s. 72–74.

⁶³ Tamtéž, s. 96.

⁶⁴ Vydán v roce 1868 při příležitosti položení základního kamene Národního divadla. Příspěvatelé byli ruchovcí, tedy básníci jejichž programem bylo naplnění slovanské jednoty.

⁶⁵ OTRUBA, Mojmir, HOMOLOVÁ, Květa, PEŠATA, Zdeněk. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha: Československý spisovatel, 1973, s. 225.

Spolu s ruchovci přišla vlna nové generace lumírovců⁶⁶, jejichž největší snahou bylo povznést českou literaturu na evropskou úroveň. Mezi ně patřil Jaroslav Vrchlický (1853–1912), který se ve své tvorbě snažil o dosažení nového a vyššího stupně české literatury. V rané tvorbě se odpoutává od úzce pojímaných potřeb národního života a chce překonat její konvence volbou cizích látek. Svou nově pojatou koncepci českého literárního díla vložil do *Zlomků epopeje* (1878–1906), v nichž podává obraz myšlenkového vývoje lidstva. Inspirace českou látkou přináší první svazek *Mýty*, do kterých zařazuje skladbu *Selské balady* (1885). Námětem čerpají z české historie 16. až 18. století, z doby selských bouří. Vrchlický je zachycuje v jejich tragičnosti, předkládá obrazy smrti vůdců, často autentických postav, kteří hynou mocí pánů.⁶⁷ Přestože byl Vrchlický ve své tvorbě značně kosmopolitní a obracel se především k látkám s evropskou tendencí, ve svých baladách se zasloužil o zachování ducha charakteru české balady. Dalším baladikem z okruhu lumírovců byl Josef Václav Sládek (1845–1912). Tvorba balady je mu především vyjádřením vlastního životního bolu nad smrtí manželky i dítěte. Jeho tvorba je silně lyrizovaná a inklinuje až k meditativní poloze.⁶⁸

Ke konci 19. století píše Svatopluk Machar (1864–1942) v duchu realistické balady.⁶⁹ Svou civilností a důrazem na významovou stránku slova vytvořil protiklad ke zmiňované tvorbě lumírovců, která inklinovala k patetickému a rétorickému slohu. Nejvíce se vymezil vůči tvorbě Jaroslava Vrchlického. Za vzor si vzal naopak dílo májovce Jana Nerudy, pomocí něhož obhajoval právo na vlastní osobité vidění světa. Ve své tvorbě posiloval věcnou stránku sdělení a přímým pojmenováním skutečnosti vnášel do své poezie vtip a satirický nádech.⁷⁰ V jeho dílech nenajdeme již typickou formu balady, ale spíše využití baladiky a jejich postupů, jejichž pomocí vyjadřuje svou životní deziluzi a kritické vidění světa.

---

⁶⁶ Skupina literátů 70. a 80. let sdružujících se okolo beletristického týdeníku Lumír založeného roku 1851 Ferdinandem Břetislavem Mikovcem.

⁶⁷ OTRUBA, Mojmír, HOMOLOVÁ, Květa, PEŠATA, Zdeněk. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha: Československý spisovatel, 1973, s. 324.

⁶⁸ Tamtéž, s. 239.

⁶⁹ BĚCHYŇOVÁ, Věnceslava. Balada. in Krejčí, K., ed. *Příspěvky k morfologii a sémantice literárněvědných termínů*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu CSAV, s. 156.

⁷⁰ OTRUBA, Mojmír, HOMOLOVÁ, Květa, PEŠATA, Zdeněk. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha: Československý spisovatel, 1973, s. 168.

Nejvýznamnější baladickou tvorbu 90. let přinesl do české literatury autor Antonín Sova (1864–1928). Jeho počáteční autorské období je spjato s náladovou, přírodní a reflexivní lyrikou, ve které vyjadřuje své smyslové zaujetí světem. Meditativní lyrika se promítá do prvních snah o baladickou tvorbu ve sbírce *Květy intimních nálad* (1891), konkrétně v oddílu s názvem Balady duše. V milostné poesii sbírky *Lyrika lásky a života* (1907) vytváří nový útvar tzv. komorní baladu, ve které jsou na malé ploše zobrazeny rozporuplné pocity a tragická nedorozumění. Hutná forma je typická zámlkovostí, přerývanými větami, otázkami, zkratkovitostí, čímž vytváří dojem vyhrocené dramatičnosti.⁷¹

3.1.4 Balada sociální

V letech 20. se pak balada stává prostředkem k vyjádření sociálních poměrů, zejména v období mezi válkami. Petr Bezruč, Jiří Wolker nebo Josef Hora rozvíjeli především baladu sociální, která se v jejich době těšila čtenářské oblibě.⁷²

Petr Bezruč (1867–1958) vydal *Slezské písně*, které vznikaly dlouhý čas a reflektují různá období jeho života. Tématem veršů je tíživá situace obyvatel Těšínska, Ostravska a Beskyd, která je stylizována do lidového mýtu. Bezruč touto sbírkou nasazuje masku lidového barda, který vede k sociálnímu uvědomění a kolektivnímu prožitku. V baladách se fiktivní autor staví do role svědka, který někdy ustupuje do pozadí stroze sdělovaných fakt tragických příběhů (Kantor Halfar), nebo naopak vystupuje prostřednictvím úzkostných apostrof, jenž připomínají chór antické tragédie (Maryčka Magdónova). Bezruč často volí postavy, které mají svůj předobraz ve skutečném životě. Z konkrétních osob však dělá obecně platné hrdiny, na kterých vyobrazuje bezpráví a příkoří, které podstupují. Ve svém díle slučuje postavy lidového mýtu, antické historie a výjimečně i křesťanského symbolu.⁷³

Jiří Wolker (1900–1924) prošel ke konci života ve svých mladistvých letech jistou názorovou proměnou, kterou později odrazil ve své tvorbě. Jeho cílem bylo vytvoření obrazu

⁷¹ OTRUBA, Mojmir, HOMOLOVÁ, Květa, PEŠATA, Zdeněk. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha: Československý spisovatel, 1973, s. 242–244.

⁷² BĚCHYŇOVÁ, Věnceslava. Balada. in Krejčí, K., ed. *Příspěvky k morfologii a sémantice literárněvědných termínů*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV, s. 156.

⁷³ OTRUBA, Mojmir, HOMOLOVÁ, Květa, PEŠATA, Zdeněk. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha: Československý spisovatel, 1973, s. 24–26.

hrdiny dělníka, proletáře, který bojuje za přetvoření světa. V jeho lyrickém světě vedle sebe existuje štěstí i zoufalství, které se promítají v tragických osudech lidí. Jeho první tři sociální balady, Balada o očích topičových, Balada o nenarozeném dítěti a Balada o snu, vyjadřují pocity lidí, kteří se ocitli v bezvýchodné situaci dané sociálními poměry, které hrdiny ovlivňují a jimž nedobrovolně podléhají. Do popředí staví symbol dělníka, jímž pro něj byl každý, kdo pracoval rukama – sluzky, řemeslníci, krejčí, švadleny atd. Soubor jeho balad byl vydán až posmrtně v roce 1927 v díle *Balady*, které bylo doplněno o další tři (Balada o ženě bohu a muži, Balada z nemocnice, Balada o námořníku). Jiří Wolker je dokladem aktuálnosti balady, která je schopna svými prostředky reflektovat dění doby a místo člověka v něm.

Jinak pojímá tento žánr ve své době Josef Hora (1891–1945), který byl básníkem typickým především lyrikou obrácenou do básníkovy nitra a vyjádřením časové úzkosti lidského bytí. V roce 1933 vydal sbírku lyrických básní a pěti lyrickoepických balad s názvem *Tonoucí stíny*. Jeho balady navazují na původní Erbenovy, Nerudovy, ale také na moderní sociální balady Wolkerovy. Oproti Wolkerovi nemají však jeho balady bojovnou náladu s výzvou k odporu, ale jsou spíše baladami, které hledají odpovědi na aktuální otázky prostřednictvím konfliktů, které se odehrávají v nitru postav. Tématem jsou sny o štěstí, lásce a naději na lepší život, které jsou konfrontovány s realitou, jež všechny představy v lepší zítřky potlačuje. Hora prostřednictvím nich zobrazuje vlastní polemiku nad životem a jeho prioritami.⁷⁴

Balada má své zastoupení i u dalších autorů 20. století, ale objevuje se spíše sporadicky, většinou s jednorázovou tendencí vystihnout určitý rys společnosti nebo rozpoložení autora. Příkladem může být sbírka Vítězslava Nezvala *52 hořkých balad věčného studenta Roberta Davida* (1936), která navazuje na starofrancouzskou baladu villonského ladění. Baladické rysy vykazují i některá díla poválečné literatury – básnická sbírka Jaroslava Seiferta *Píseň o Viktorce*, *Romance pro křídlovku* Františka Hrubína nebo *Tereza Planetová* Vladimíra Holana.⁷⁵

---

⁷⁴ KLEČÁK, Jiří. *Dílo Josefa Hory v kontextu literatury I. poloviny 20. století (monografická studie)*. České Budějovice, 2008. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Katedra českého jazyka a literatury, s. 64–66.

⁷⁵ NEJEDLÁ, Jaromíra. *Balada v proměně doby*. Praha: Československý spisovatel, 1989, s. 54.

Baladické rysy můžeme shledat i v próze, která už ale nesouzní s tradicí písňovosti, a tedy hudebním přesahem, o který v této práci jde především. Na okraj je možné zmínit, že tyto snahy o baladičnost v próze se objevují již v průběhu 19. století. Tento fakt je rysem nastupující balady sociální, která se oprošťuje od dosavadních hranic. Formou přechází k prozaickým tvarům – například novele.⁷⁶ V poválečných letech je balada prostředkem k vyjádření tragické nouze člověka v době nacistické okupace (př. *Romeo, Julie* a tma autora Jana Otčenáška).

---

⁷⁶ NEJEDLÁ, Jaromíra. *Balada v proměně doby*. Praha: Československý spisovatel, 1989, s. 29.

4 Hudební pojetí balady

Vzájemné působení slovesného umění a hudby je dáno vztahem, který můžeme sledovat už od dob starověku. Náboženské rituály a mytologie byly odedávna prolnty oběma uměleckými projevy a žily tak v jednotě až do dob antiky, ve které se k lyrické poezii a antickým tragédiím začala psát hudba jako samostatný útvar. Nejinak tomu bylo i v řecké kultuře, která přinesla mnoho řeckých dramát v podobě zpěvoher. Spojením těchto dvou umění vzniká harmonický vztah, jehož prostřednictvím je příjemci umožněno soustředěnější vnímání, emocionálnější, hlubší a trvalejší prožitek, intenzivnější rozvoj fantazie a představivosti, efektivnější rozvíjení tvořivosti, posílení spontánní estetické aktivity, zjitření a prohloubení senzibility a v neposlední řadě kultivace vkusu.⁷⁷

V následujících podkapitolách je uveden úzký výběr autorů jak literárních, tak hudebních. Dle mého vlastního průzkumu, který proběhl na základě poslechu hudebních nahrávek skladatelů navazujících na literární žánr balady a četby *Hudebně-literárního slovníku* Vladimíra Spousty, navázalo na baladické slovesné umění mnoho hudebních autorů a zpracovalo tento útvar do rozličných hudebních forem. Předmětem této práce není uvést obšírný přehled, ale rozvést několik příkladů. Text se vztahuje k literárním předlohám autorů slovesného umění, se kterými se žáci běžně setkají v průběhu základního vzdělání nebo později během studií na střední škole. Zároveň je přihlédnuto k autorům, kteří byli zmíněni již v předchozích kapitolách týkajících se historie a vývoje baladického žánru v oblasti literatury. Podstatným kritériem pro výběr následujících zhudebnění je inspirace k hudebnímu dílu v umělé baladice skladatelem. Je to především proto, že balady lidové jsou ve velké míře součástí lidových písní. Umělá baladika částečně z lidových balad vychází a nesporně na ně navazuje, má však autora, který do nich vkládá své osobní rysy a nezpochybnitelný autorský přínos. Samotné hudební ztvárnění pak na tento fakt navazuje a takové kvality vyzdvihuje.

V kapitole je pojednáno o hudebních formách a konkrétních autorech, kteří jejich prostřednictvím dali za vznik dílům, která jsou inspirovaná literárním uměním, konkrétně baladou. Ve velké míře tato kapitola vychází z publikace Vladimíra Spousty *Hudebně*

---

⁷⁷ SPOUSTA, Vladimír. *Hudebně-literární slovník: Hudební díla inspirovaná slovesným uměním, Čeští skladatelé*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5642-8, s. 47–54.

*literární slovník*⁷⁸, jenž je zaměřen na české skladatele, kteří ve svých dílech navázali na literární slovesnost, nebo naopak na hudební díla, která literaturu inspirovala. Hudební tvorba, která se váže ke konkrétnímu literárnímu dílu, na něj navazuje v nejrůznějších stupních ideové, tematické či strukturální závislosti. Často jde o pouhý inspirační podnět nebo rovnocenný či dominující podíl literárního díla na hudebním výtvoru. Hudební skladby je pak možné dále rozlišovat podle toho, co je z literární předlohy stěžejní pro zhudebnění – idea, námět nebo textová předloha. Hudební díla založená na literární předloze vytvářejí potenciál pro koncepční a obsahovou proměnu hudebního a kulturního společenského života. Jak sám autor uvádí: „*Při systematickém studiu literárního odkazu českých umělců slova zjišťujeme, že jen těžko bychom našli básníka/spisovatele, z jehož díla by alespoň jedno nedalo podnět ke vzniku díla hudebního.*“⁷⁹

4.1 Symfonická báseň

4.1.1 Antonín Dvořák

Těsného sepjetí literární předlohy s hudebním ztvárněním dosahuje Antonín Dvořák ve svých symfonických básních komponovaných na náměty lidových balad Kytice autora Karla Jaromíra Erbena. Vodník, Polednice, Zlatý kolovrat a Holoubek jsou čtyři z nich, na jejichž základě Antonín Dvořák zkomponoval čtyři symfonické básně.⁸⁰ První impulzy ke ztvárnění prostřednictvím symfonické básně přišly již za jeho pobytu v Americe. Zhudebnění se jim dostalo v závěrečném období Dvořákovy tvorby roku 1896. Dílo Karla Jaromíra Erbena bylo Dvořákovi dlouhou dobu inspirací a považoval jej za stěžejní.⁸¹

Antonín Dvořák (1841–1904) získal hudební základy u Antonína Liehmanna ve Zlonicích a později ve varhanní škole v Praze. Postupem času nabyt světového věhlasu, stal se ředitelem Pražské konzervatoře a Národní konzervatoře v New Yorku jako jeden z největších skladatelů světa. Česká lidová prostředí měla rozhodující vliv na jeho tvorbu

---

⁷⁸ SPOUSTA, Vladimír. *Hudebně-literární slovník: Hudební díla inspirovaná slovesným umění, Čeští skladatelé*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5642-8.

⁷⁹ Tamtéž, s. 75.

⁸⁰ Tamtéž, s. 80.

⁸¹ JENSENOVÁ, Kateřina. *Dvořákovy symfonické básně Vodník, Polednice a Zlatý kolovrat v jevištní inscenaci Severočeského divadla*. Brno, 2016. Bakalářská práce. Janáčkova akademie múzických umění v Brně, Hudební fakulta, Katedra dechových nástrojů, s. 17.

a podnítila jeho vlastní originalitu. V jeho hudbě je znatelný smysl pro barevnost orchestrálního zvuku, prostá a zapamatovatelná hudební mluva, podmanivost a citovost.⁸²

Skladatelovo tíhnutí k lidové prostotě se odráží na výběru balad. Východiskem je pro něj pozadí Erbenových balad – mravní odpovědnost a dobrota. Melodičnost a lidovost Erbenových veršů se spojuje s dramaticností, která vrůstá do melodiky hudby symfonických básní.⁸³ Rytmiický základ Erbenových veršů dal Dvořákovi možnost složit část témat v symfonických básních tak, aby se dala textem přímo podložit. Zejména Zlatý kolovrat je zpracován způsobem, díky kterému je přímo deklamován básníkův text. V několika místech se hudba setkává bezprostředně s textem, čímž je doplněn hudební obraz o emocionalitu a zvukomalebnou působivost.⁸⁴ Příkladem je část textu „Okolo lesa pole lán, hoj, jede, jede z lesa pán.“ nebo „Podej mi, chlapče, živé vody, necht' bude tělo beze škody, jako kdy prve.“. Rytmičnost těchto promluv je přesně kopírovaná hudebním rytmem nástrojů, v prvním případě konkrétně lesními rohy a v druhém příkladě pozouny. Svým pojetím balad se tak zcela odlišuje postupy v symfonické básni od svých současníků. Oproti obvyklému zaměření na jedno téma či ideu se zabývá všemi podrobnostmi literární předlohy a vkládá je i do hudebního ztvárnění. Z celé tetralogie je nejcelistvější symfonická báseň Holoubek, ve které se zaměřuje pouze na jeden motiv.⁸⁵ Skladba je převážně mollová a posluchači je zprostředkována především tíha viny a svědomí, které trápí ženu, jež si krátce po smrti svého manžela vzala jiného. Mollová harmonie je jen místy narušena durovým „plesáním“ ve chvíli, kdy se žena seznámí s novým milým.

Vybrané motivy ze slovesného díla charakterizuje Dvořák využitím tradičního obsazení orchestru, který je místy doplněn harfou, zvony či trianlem. Roku 1896 bylo dílo poprvé

---

⁸² Romantismus. In: *Virtuální muzikologie* [online]. Pardubice: Luděk Šorm, c1994-2020 [cit. 2020-09-05]. Dostupné z: <http://dejiny.hudby.cz/public/kapitola.phtml?kapitola=356>.

⁸³ SPOUSTA, Vladimír. *Hudebně-literární slovník: Hudební díla inspirovaná slovesným umění, Čeští skladatelé*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5642-8, s. 80.

⁸⁴ SPOUSTA, Vladimír. *Hudebně-literární slovník: Hudební díla inspirovaná slovesným umění, Čeští skladatelé*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5642-8, s. 80.

⁸⁵ JENSENOVÁ, Kateřina. *Dvořákovy symfonické básně Vodník, Polednice a Zlatý kolovrat v jevištní inscenaci Severočeského divadla*. Brno, 2016. Bakalářská práce. Janáčkova akademie múzických umění v Brně, Hudební fakulta, Katedra dechových nástrojů, s. 18.

neoficiálně uvedeno symfonickým orchestrem Pražské konzervatoře v pražském Rudolfinu pod vedením Antonína Bennewitze. Oficiálně pak v Londýně téhož roku.⁸⁶

4.1.2 Zdeněk Fibich a Vítězslav Novák

Literární předloha balady Františka Čelakovského Toman a lesní panna ze sbírky Ohlas písní českých byla pro Zdeňka Fibicha a později i Vítězslava Nováka impulsem ke zkomponování stejnojmenné symfonické básně. Příběh chlapce pochybujícího o lásce svého děvčete končí tragickou smrtí. Mladý muž se rozhodne jet na koni svou milou zkontrolovat. Když odjíždí, sestra ho varuje, aby nejel přes les. Po příjezdu se chlapec dozví, že je mu dívka nevěrná, prchá a vjede do lesa, kde se vrhá do náruče lesní panny a umírá.

Zdeněk Fibich (1350–1900) byl český hudební skladatel, který svým dílem navázal na německý romantismus, zejména autory Roberta Schumanna a Richarda Wágnera. V jeho díle se toto směřování projevuje tíhnutím k romantické baladičnosti a přírodní idyličnosti. Jeho hudba má silný sklon k subjektivismu, skýtá velké melodické bohatství, barvitou harmonii a instrumentaci. Na jeho tvorbu mělo vliv jeho všestranné vzdělání v oblasti literatury, dějin, malířství, přírodních věd a estetiky, ve které mu byl velkým přínosem přátelský vztah s estetikem a hudebním historikem Otakarem Hostinským.⁸⁷

V roce 1875 vytvořil hudební obraz této baladické básně, ke které jej lákaly především dvě skutečnosti – národní tón balady a její romantické vyznění. Skladatel dal důraz především na dějovou linii příběhu.⁸⁸ K detailnímu vnímání děje i psychologickému vývoji postav využil několik příznačných motivů, celkem pět.⁸⁹ Hned z kraje skladby zazní melancholicky laděný tón orchestru, společně znějí smyčcové a dechové nástroje, které udávají hlavní motiv zaznívající ještě několikrát v průběhu skladby v různé síle. Silnou účinnost má využití perkusí, především činelů, které zaznívají nečekaně a v mocných úderech.

---

⁸⁶ JENSENOVÁ, Kateřina. *Dvořákovy symfonické básně Vodník, Polednice a Zlatý kolovrat v jevištní inscenaci Severočeského divadla*. Brno, 2016. Bakalářská práce. Janáčkova akademie múzických umění v Brně, Hudební fakulta, Katedra dechových nástrojů, s. 18.

⁸⁷ Romantismus. In: *Virtuální muzikologie* [online]. Pardubice: Luděk Šorm, c1994-2020 [cit. 2020-09-05]. Dostupné z: <http://dejiny.hudby.cz/public/kapitola.phtml?kapitola=356>.

⁸⁸ SPOUSTA, Vladimír. *Hudebně-literární slovník: Hudební díla inspirovaná slovesným umění, Čeští skladatelé*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5642-8, s. 81.

⁸⁹ BARTOŠ, Josef: *Zdeněk Fibich*, edice Zlatoroh, Praha: Spolek výtvarných umělců Mánes, 1914.

Vítězslav Novák (1870–1949) byl český hudební skladatel, hudební pedagog, klavírista a horolezec. Jeho osobitý styl se formoval na základě setkání s prostředím s autentickým folklórem. Směřování jeho tvorby formovaly časté návštěvy Valašska, moravského Slovácka a takřka celého Slovenska. Inspirován byl sbírkami lidových písní od Erbeny, Sušila, Bartoše aj. Na základě lidových materiálů tvořil typické melodicko-rytmické obraty, které se staly podstatou jeho hudebního díla.⁹⁰

Inspirací je pro něj především námět příběhu, a to základní téma zrady. Jeho podání není pouhým líčením osudu Tomana, ale zevšeobecněním osudu hlavní postavy na typ člověka, který ztratil lásku, snáší tíhu zrady, kterou vykoupí vlastním životem.⁹¹ Novák příběh hudebně zprostředkovává užitím celotónových stupnic a nónových akordů. Skladba byla poprvé provedena 5. dubna roku 1908 v Národním divadle.⁹² Jeho ztvárnění je prudkým výrazem erotické vášně, čímž si vymohlo srovnání s dílem Salome Richarda Strausse, který měl na Nováka významný vliv.⁹³ Rozpoložení postavy je umocněno dynamickými zvraty a barvou rozličných hudebních nástrojů orchestru. Napětí a mužský princip je znázorněn žestřovou sekcí orchestru. Žestě mají účinek naléhavosti, neustálého nátlaku a tíživého napětí. Místy je tlak žestí narušen lehkostí houslí, hobojů a fléten, čímž je vyvolána představa hravé lesní panny a jejích svodů.

Další ukázkou balady zhudebněné do podoby symfonické básně může být Balada o nenarozeném dítěti autora Jiřího Wolкера, kterou hudebně zpodobnil autor Vladimír Abmros (1890–1956). Jde o méně známé dílo, které vzniklo na základě přátelství těchto dvou autorů. Skladba patří mezi několik dalších, které jsou poznamenány básníkovou smrtí. Symfonická báseň, původně melodram, vznikla rozpracováním do podoby symfonické

---

⁹⁰ Život a dílo. In: *Ústav pro propagaci díla a odkazu Vítězslava Nováka* [online]. Kamenice nad Lipou: Ústav pro propagaci díla a odkazu Vítězslava Nováka, z. ú., 2017 [cit. 2020-09-05]. Dostupné z: <http://vitezslavnovak.cz/zivot-a-dilo/d-1015/p1=1024>.

⁹¹ SPOUSTA, Vladimír. *Hudebně-literární slovník: Hudební díla inspirovaná slovesným umění, Čeští skladatelé*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5642-8, s. 81.

⁹² REJTMAJEROVÁ, Jana. *Vítězslav Novák a jeho klavírní dílo*. Praha, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy, s. 18.

⁹³ Novák: Toman a lesní panna, Balady. In: *Supraphonline* [online]. Praha: Supraphonline, 2019 [cit. 2020-09-05]. Dostupné z: <https://www.supraphonline.cz/album/490204-novak-toman-a-lesni-panna-balady?trackId=5056090>.

básně mezi lety 1926–1927. V symfonické básni převažuje orchestrální složka, kterou místy provází zpěv.⁹⁴

4.2 Melodram

Díky spojení básnickova slova s hudbou v jeden celek, tedy melodramatickou skladebnou formu, dosáhne skladatel výrazově kvalitnějšího účinku. Vlastnost zřetelně rozlišené artikulace v mluvě se spojuje s orchestrálním tělesem, jež doprovází recitátora zvukovým bohatstvím. Mezi nejvýznamnější české tvůrce melodramů patří Zdeněk Fibich, jehož dílo se opět obrací k již zmiňované sbírce Karla Jaromíra Erbena, *Kytice z pověstí národních*. Fibichovo melodramatická forma je obrací konkrétně ke dvou baladám, a to Štědrý den a Vodník. Fibichovo ztvárnění Vodníka koresponduje s formálním rozvržením literární balady na čtyři zpěvy – Vodník nad jezerem, Dívka u jezera, Ve vodníkově říši, Dívka opět u matky.⁹⁵

Koncertní melodram Štědrý den se stal v tvorbě Fibicha novým fenoménem, především díky přesahu do českého kulturního života. Vznik díla se datuje do roku 1874, kdy se autor vrátil z Vídně. Tehdy jeho život zasáhla smrt prvorozeného syna a milované mladé ženy. Námět pro jeho tvorbu tedy mohl spočívat v ideji balady samotné, tedy jakási nezvratná osudovost, kterou člověk nemůže změnit. Ztvárnění pomocí koncertního melodramu pro něj bylo tehdy nové a dosud nevyzkoušené. Roku 1875 došlo k prvnímu veřejnému provedení na Hudební, deklamatorní a pěvecké akademii v Praze. Klavírního partu se ujal sám Zdeněk Fibich a recitace herečka Prozatímního divadla Otilie Sklenářová-Malá. V roce 1883 měl premiéru Vodník, první Fibichův orchestrální melodram, na jehož interpretaci se podílela zmíněná herečka, ale tentokrát za doprovodu orchestru pod vedením Adolfa Čecha. Toto přelomové dílo se stalo uznávaným u většiny badatelů Fibichova díla.⁹⁶

Literární balada se stala podnětem pro vznik několika dalších děl skladatelů, kteří jí vtiskli dle svého vkusu a záměru formu, která by plně vystihla literární ideu. Nejužívanější hudební

---

⁹⁴ VAŠKOVÁ, Pavla. *Život a dílo Vladimíra Ambrose*. Olomouc, 2010. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy, s. 28.

⁹⁵ SPOUSTA, Vladimír. *Hudebně-literární slovník: Hudební díla inspirovaná slovesným umění, Čeští skladatelé*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5642-8, s. 88–89.

⁹⁶ ŠUSTÍKOVÁ, Věra. *Koncertní melodramy Zdeňka Fibicha*. Praha, 2012. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta, Ústav hudební vědy, s. 90.

formou byla uvedena symfonická báseň či melodram. Formy rozepsané v následujících podkapitolách byly užity v menší míře, přesto však došly u mnohých autorů oblibě a kýženého efektu, tedy snaze o co největší propojení slovesného a hudebního umění.

4.3 Píseň

V písni dochází k úzkému propojení slovesného umění a hudby. Text je deklamován zpěvní melodií, která z něj vyrůstá spolu s rytmem a agogikou. Díky takovému sepletí vytváří jednotný celek. Text dává za vznik melodii písně, která těží z modulace textu, přičemž se text i melodie vzájemně respektují.⁹⁷ Příkladem zhudebnění balady formou písně je dílo Jaroslava Novotného (1886–1918), hudebního skladatele, vědce a redaktora Hudební revue, a především sbormistra pěveckého sboru v československých legiích pod Uralem, kde později padl a je pochován. V roce 1909 vytvořil písňový cyklus Balady duše na stejnojmennou baladickou sbírku Antonína Sovy sestávající ze čtyř písní Mušle, Než rozžhnu, Květ narcisu, Světlá noc.⁹⁸ Dílo představuje postupný obrat autora od impresionistického ladění k expresivnějšímu vyjádření. Výraz staví na ostrých zvukových kombinacích a opouštění jednotné tóniny.⁹⁹

4.4 Sbor

Oproti písňové formě může autor při sborové kompozici využít rozsahu výrazových možností, především zvukové barvy jednotlivých sborových hlasů. Znáмым příkladem je moderně koncipované sborové dílo pro mužské sbory Leoše Janáčka. Inspiraci našel v sociálních baladách Petra Bezruče.¹⁰⁰

Leoš Janáček (1854–1928) získal hudební základy ve starobrněnském klášteře u Pavla Křížkovského, který se pro něj stal životní inspirací, především ve sborové tvorbě. Věnoval

---

⁹⁷ SPOUSTA, Vladimír. *Hudebně-literární slovník: Hudební díla inspirovaná slovesným umění, Čeští skladatelé*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5642-8, s. 90.

⁹⁸ Balady duše. In: *Musicologica* [online]. Brno: Ústav hudební vědy, c2012-2020 [cit. 2020-10-25]. Dostupné z: http://www.musicologica.cz/studie-prosinec-2015/balady-duse-jaroslav-novy#_ftn16.

⁹⁹ Novotný Jaroslav. In: *Český hudební slovník osob a institucí* [online]. Brno: Ústav hudební vědy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity [cit. 2020-10-25].

Dostupné z:

https://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=5305.

¹⁰⁰ SPOUSTA, Vladimír. *Hudebně-literární slovník: Hudební díla inspirovaná slovesným umění, Čeští skladatelé*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5642-8, s. 94–96.

se sbormistrovské činnosti, stal se ředitelem varhanické školy v Brně a po celý život jej provázelo nadšení pro sběratelství v oblasti moravského folkloru. Lidová tvorba silně ovlivnila celé jeho tvůrčí období.¹⁰¹

V roce 1905 vznikla u Janáčka myšlenka vytvořit dílo, které bude reagovat na společenskou situaci. Vládnoucí německá část brněnského obyvatelstva bránila rozvoji českého života, což se stalo podnětem pro využití tří sociálních balad Petra Bezruče – Kantor Halfar, Maryčka Magdonova a Sedmdesát tisíc. Mezi lety 1906–1907 promítá Janáček svůj zájem o politiku a sociální dění do práce na trilogii sborů, která nejen svým textem, ale především hudebním ztvárněním reflektuje rozpoložení hlavních postav jednotlivých balad (Maryčka, Halfar) a naléhání lidu (Sedmdesát tisíc).

4.5 Kantáta

Kantáta je méně obvyklá forma spojení literárního a hudebního umění, která umožňuje propojení vokálního projevu se symfonickým vyjádřením orchestrálním. Pro formu kantáty se rozhodl například Emil Axman (1887–1949), hudební archivář, vedoucí hudebního fondu Národního muzea a muzikolog, který byl velkým sběratelem lidového umění v rodné oblasti moravského Slovácka.¹⁰² Jako slovesnou inspiraci zvolil dílo Jiřího Wolkera, a to jednu z jeho sociálních balad. Dílo na motivy Balady o očích topičových složil v roce 1927 jako kantátu pro soprán, baryton, smíšený sbor a orchestr. Později vyšlo spolu s dalšími autory v albu Skladby na verše Jiřího Wolkera.

4.6 Opera

Z hlediska stavby je opera nejrozsáhlejším spojením slovesného umění s hudbou. Díky takové hudební formě je celkové vyznění umocněno několika uměleckými složkami. Kooperují mezi sebou složky nejen literární a hudební, ale také výtvarné, pohybové, taneční a herecké. Slovesná předloha se stává východiskem pro vytvoření libreta, díky kterému je umožněna kompoziční práce.¹⁰³ Pro takové ztvárnění slovesné předlohy se rozhodl Josef

---

¹⁰¹ Hudba 1. poloviny 20. století. In: *Virtuální muzikologie* [online]. Pardubice: Luděk Šorm, c1994-2020 [cit. 2020-25-10]. Dostupné z: <http://dejiny.hudby.cz/public/kapitola.phtml?kapitola=360>.

¹⁰² Emil Axman. In: *Český rozhlas* [online]. Praha: Český rozhlas, c1997-2020 [cit. 2020-10-24]. Dostupné z: <https://informace.rozhlas.cz/emil-axman-8107464>.

¹⁰³ SPOUSTA, Vladimír. *Hudebně-literární slovník: Hudební díla inspirovaná slovesným uměním, Čeští skladatelé*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5642-8, s. 101.

Richard Rozkošný (1833–1913). Jeho opera Černé jezero (s původním názvem Šumavská víla) měla v roce 1906 premiéru v Národním divadle. Jedná se o předposlední dílo skladatele, jehož předloha spočívá v inspiraci baladou Dědův odkaz básníka Adolfa Heyduka. Libretistou byl Karel Kádner.¹⁰⁴ O dvacet let později se stejnou literární předlohou inspiroval Vítězslav Novák (1870–1949) pro vznik stejnojmenné opery Dědův odkaz s premiérou v brněnském Národním divadle roku 1926. Libreto vytvořil Antonín Klášterský.¹⁰⁵

---

¹⁰⁴ Rozkošného opera Černé jezero na scéně Pražské konzervatoře. In: *Opera+* [online]. Praha: Opera PLUS, c2009 [cit. 2020-10-25].

Dostupné z: <https://operaplus.cz/rozkosneho-opera-cerne-jezero-na-scene-prazske-konzervatore/>.

¹⁰⁵ Dědův odkaz (opera). In: *Wikipedie* [online]. Příspěvatelé wikipedie, c2020 [cit. 2020-10-25].

Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bd%C5%AFv_odkaz_\(opera\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bd%C5%AFv_odkaz_(opera)).

5 Uplatnění literárně-hudební práce s baladou v kontextu Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání

Následující pojednání zprostředkovává pohled na útvar balady v širším rámci, který je tvořen především pedagogicko-psychologickým kontextem. Z RVP jsou vybrány ty body, které často opisují samotnou podstatu balady a vysvětlují důvod toho, proč je dobré se jimi v pedagogické praxi zabývat. Spojení hudby s literaturou umožňuje propojení kontextů zdánlivě neslučitelných. Hudba je prostředkem, který text a jeho tematiku interpretuje pomocí působení na emoce žáka. Žák si tak díky tomu jednotlivá témata může lépe osvojit a propojit s konkrétními prožitky, jež na sobě pociťuje. Některé cíle uvedené v jednotlivých kompetencích, průřezových tématech či vzdělávacích oblastech jsou přímou specifikací toho, co balada přináší a jak může obohatit učební procesy.

5.1 Klíčové kompetence a průřezová témata

Kapitola nastiňuje využití balady ve vzdělávacích oblastech s opřením o rozvíjení jednotlivých klíčových kompetencí žáka. V několika bodech je zde vyjádřen průsečík mezi baladou a průřezovými tématy, kterých se svým obsahem týká. Text se opírá o fakta vycházející z Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání.¹⁰⁶

K utváření a rozvoji klíčových kompetencí musí směřovat a přispívat veškerý vzdělávací obsah i aktivity a činnosti, které ve škole probíhají. Balada svou širokou tematikou, zaměřením na život člověka a jeho působení ve světě napomáhá dítěti k uvědomění si svých hodnot a místa ve společnosti. Citlivou formou vlastního prožitku v rámci zpěvu balady ve formě písně umožňuje v dítěti rozvíjet morální citění a zdravý vztah k druhým lidem.

V etapě základního vzdělávání jsou za klíčové kompetence považovány: kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence občanská, kompetence pracovní. K jednotlivým kompetencím jsou vybrány body z RVP, které balada a její hudební zpracování, rozvíjejí. Zařazeny jsou zejména body týkající se sociálního učení, které tematický obsah balad podněcuje nejvíce.

---

¹⁰⁶ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: MŠMT, 2017 [cit. 2020-08-29]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/43792/>

První ze zmiňovaných kompetence k učení mají v jednom ze svých bodů za cíl, že žák propojuje do širších celků poznatky z různých vzdělávacích oblastí a na základě toho si vytváří komplexnější pohled na matematické, přírodní, společenské a kulturní jevy. Tuto kompetenci rozvíjí balada pomocí širokého spektra témat, ke kterým se vztahuje. Žák má možnost si přiřadit téma textu ke znalostem z oblasti historie a společenských proměn. Díky zpěvu takových textů se mu dostávají do vědomí a lépe si je vybaví. Zároveň může konkrétní události prožívat prostřednictvím svých pocitů, které v něm hudba vyvolá. Nepřímo tak prožije skutečnosti dob, které sám neprožil.

Kompetence k řešení problémů si kladou za cíl, aby žák vnímal nejrůznější problémové situace ve škole i mimo ni, rozpoznal a pochopil problém, přemýšlel o nesrovnalostech a jejich příčinách, promyslel a naplánoval způsob řešení problémů a využíval k tomu vlastního úsudku a zkušeností. Sociální otázky, které vyvstávají v baladě jsou materiálem k podnícení živého myšlení žáka nad vlastním působením ve společnosti. Dítě se setkává prostřednictvím textu se sebou samým a řeší mravní rozpoložení postav. Díky vyhroceným situacím, paradoxům a oscilací mezi dobrem a zlem se dostává do bytostného tázání nad otázkami sociálního života. Balada tak vede k naplnění i dalšího cíle, který si klade kompetence k řešení problémů, a to, že žák kriticky myslí, činí uvážlivá rozhodnutí, je schopen je obhájit a uvědomuje si zodpovědnost za svá rozhodnutí a výsledky svých činů zhodnotí.

Další jsou kompetence komunikativní, které vytyčují cíl, že žák rozumí různým typům textů a záznamů, obrazových materiálů, běžně užívaných gest, zvuků a jiných informačních a komunikačních prostředků, přemýšlí o nich, reaguje na ně a tvořivě je využívá ke svému rozvoji a k aktivnímu zapojení se do společenského dění. Tento cíl rozvíjí právě práce s takovými texty, jako jsou baladické. Žák se prostřednictvím nich učí utřídit si své myšlenky, formulovat názor a využít podněty ke zdravému utváření prostředí, ve kterém žije. Zároveň se pomocí sdílení vlastních myšlenek a názorů učí dalšímu cíli, který tato kompetence předkládá, a tím je naslouchání promluvám druhých lidí, porozumění jim, vhodná reakce na ně, účinné zapojení se do diskuze, obhájení svého názoru a vhodná argumentace.

Jedním z cílů kompetencí sociálních a personálních je, že žák si vytváří pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty. Jak již bylo zmíněno, dítě se prostřednictvím textů dozvídá mnohé o mezilidských vztazích, a tím cítí potřebu sám aktivně pracovat na sobě a svém přístupu k druhým. Díky propojení textu s pocity vyvolanými hudbou dochází k propojení učení s volnými silami dítěte, díky kterým si ukládá získané informace do vědomí.

Kompetence občanské v sobě zahrnují bod, že žák respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému a psychickému násilí. Dále, že chápe základní principy, na nichž spočívají zákony a společenské normy, je si vědom svých práv a povinností ve škole i mimo školu. Oba body souzní s poselstvím, které v sobě balada nese. Žák je při práci s textem a jeho zpěvem v přímé konfrontaci s osudy lidí, s jejich konáním a následky, které nesou za své činy. Balada dává žákovi prostor k pochopení mravního řádu světa a lidských hodnot. Situace, které jsou před ním v příběhu předkládány může porovnávat s vlastním životem a zkušenostmi. Učí se fungovat tak, aby plnil nebo se alespoň přiblížil ke zmíněným kompetencím.

Dalším bodem je, že respektuje, chrání a ocení naše tradice a kulturní historické dědictví, projevuje pozitivní postoj k uměleckým dílům, smysl pro kulturu a tvořivost, aktivně se zapojuje do kulturního dění a sportovních aktivit. Lidový charakter balad a obrazy dávného světa, které v sobě nese, dávají možnost v žákovi rozvíjet cítění pro respekt k tradici a kulturnímu zakotvení naší společnosti. Lidová slovesnost je zde nenásilným způsobem předána v příbězích, a tím poutá pozornost žáka, který má ze své podstaty zájem o odkrývání tajemství a osudů lidí. Právě hudební zpracování a uchopení balady zpěvem může v žákovi podnítit zájem a potřebu sdílet své postoje k tématům.

Kompetence pracovní jsou spíše sekundárním procesem, který může v žákovi uzrát, pokud se v něm zkušenost s baladickými texty transformuje v potřebu dále se zabývat jejich významem, tradicí, možností začlenění do osobního rozvoje. Jednou z takových kompetencí je, že žák využívá znalosti a zkušenosti získané v jednotlivých vzdělávacích oblastech v zájmu vlastního rozvoje i své přípravy na budoucnost, činí podložená rozhodnutí o dalším

vzdělávání a profesním zaměřením. Právě propojení témat balady s jednotlivými vzdělávacími oblastmi může být pro žáka velmi přínosné, protože začne propojovat učební předměty mezi sebou a naučí se vidět věci ne separovaně od sebe, ale v kontextu.

Pedagogická práce s baladou rovněž pomáhá naplňovat průřezová témata, která kladou důraz na osobnostní, sociální a morální rozvoj. Průřezová témata jsou důležitým formativním prvkem základního vzdělávání, jelikož vytvářejí příležitost pro individuální uplatnění žáků i pro jejich vzájemnou spolupráci a pomáhají rozvíjet osobnost žáka především v oblasti postojů a hodnot. Baladické texty přináší konkrétní textový materiál, pomocí kterého je možné tyto aspekty rozvíjet. Osobnostní a sociální výchova může prostřednictvím baladických témat naplňovat cíle vedoucí k sebepoznání, zdravému sebepojetí, seberegulaci a udržení psychického zdraví – psychohygieně, komunikaci, mezilidským vztahům. Další průřezové téma Výchova demokratického občana může díky sociálním konfliktům, které jsou častým tématem balad, uplatňovat výchovu k základní občanské gramotnosti, tedy k zachování lidské důstojnosti při řešení problémů, k respektu k druhým a ohledu na zájem celku s vědomím svých práv a povinností.

Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech otevírá žákům širší horizonty poznání a perspektivy života v evropském a mezinárodním prostoru a seznamuje je s možnostmi, které jim tento prostor poskytuje. Na základě baladických textů je možné u žáků prohloubit poznatky z oboru historie a politické geografie. Balada skýtá mnoho materiálu, který odkazuje k historickým událostem, politickým zřízením nebo místům ve světě. Ona místa jsou vždy vykreslena příběhem a vylíčena prostřednictvím osudu hlavního hrdiny, žák má tak možnost se s konkrétní zemí, událostí apod. spojit. Práce s baladou podporuje ve vědomí a jednání žáků tradiční evropské hodnoty, k nimž patří humanismus, svobodná lidská vůle, morálka, uplatňování práva a osobní zodpovědnost. Zároveň prohlubuje porozumění evropským kulturním kořenům a chápání kulturních souvislostí při respektování svébytnosti národních a regionálních kultur a jejich přínosu ke světové kultuře.

Úzce s tématy balad souvisí i multikulturní výchova, která zprostředkovává poznání vlastního kulturního zakotvení a porozumění odlišným kulturám. Poznáváním kultury nejen vlastní, ale také zahraniční, rozeznávání odlišných témat a témat společných vede žáka k citlivosti vůči nejrůznějším multikulturním vazbám, se kterými se v prostředí školy

i běžného života setkává. Je veden ke vzájemné toleranci, k odstraňování nepřátelství a předsudků vůči nepoznanému.

Enviromentální výchovu lze prostřednictvím balad naplnit ve smyslu zamyšlení se nad vztahy člověka a prostředí, uvědomování si přírodního i sociálního prostředí jako zdroje inspirace pro vytváření kulturních a uměleckých hodnot a přispění k vnímání estetických kvalit prostředí. Nejméně, téměř vůbec, je spojena balada s mediální výchovou. Využití balady vzhledem k tomu průřezovému tématu jde sekundárně, na základě rozvoje komunikačních schopností žáků a vnímavosti vůči různým zdrojům informací.

5.2 Vzdělávací oblasti

V následujících řádcích jsou uvedeny vzdělávací oblasti, ve kterých může balada fungovat jako nástroj pro splnění cílů, které mají vytyčeny. U vzdělávacích oblastí jsou uvedeny právě ty cíle, které je možné literárně-hudební prací s baladou rozvíjet.

Prostřednictvím vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková výchova se žák učí poznávat a pochopit společensko-kulturní vývoj lidské společnosti. Cílové zaměření vzdělávací oblasti spočívá v pochopení jazyka jako nositele historického a kulturního vývoje národa a důležitého sjednocujícího činitele národního společenství. Rozvíjí pozitivní vztah k mateřskému jazyku a jeho chápání jako zdroje pro rozvoj osobního i kulturního bohatství. Žák uchopí jazyk jako prostředek k získávání a předávání informací, k vyjádření jeho potřeb i prožitků a ke sdělování názorů. Při práci s textem prožívá slovesné umělecké dílo, sdílí svůj čtenářský zážitek a rozvíjí pozitivní vztah k literatuře i dalším druhům umění založených na uměleckém textu, čímž buduje své emocionální a estetické vnímání.

Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět uplatňuje pohled do historie i současnosti a směřuje k dovednostem pro praktický život. Na základě pozorování a pojmenovávání věcí, jevů a dějů, jejich vzájemných vztahů a souvislostí, si utváří prvotní ucelený obraz světa. Poznáním sebe a svých potřeb porozumí světu kolem sebe a pochopí základní vztahy ve společnosti, nahlédne současnost jako výsledek minulosti východisko pro budoucnost. Pozorováním místa, ve kterém žijí, vztahů a jednání mezi lidmi, událostí současných i minulých, rozmanitosti světa získává žák jistotu ve svém životě a předpoklad pro své ukotvení v životě.

Člověk a společnost dává žákovi možnost poznat dějinné, sociální, a kulturně historické aspekty života lidí v jejich rozmanitosti, proměnlivosti a ve vzájemných souvislostech. Uvědoměním si vývoje společnosti, společenských jevů a procesů je žák vychováván k toleranci a respektování lidských práv, k rovnosti žen a mužů, k úctě i ochraně přírodních, kulturních a uměleckých hodnot. Vzdělávací obory, ve kterých se tyto cíle dají konkrétně uplatnit jsou Dějepis, Výchova k občanství a Zeměpis.

Umění a kultura umožňují žákovi poznat svět prostřednictvím umění a kultury, které jsou procesem i výsledkem duchovní činnosti. Poznáním kontinuity proměn historické zkušenosti dochází k socializaci jedince a jeho projekce do společenské existence. Vede ke vnímání umění jako specifického poznání a dorozumívání, v němž jsou informace o vnitřním a vnějším světě vzájemně provázány a formulovány pouze uměleckým způsobem. Žák se vědomě vcitíuje do kulturních potřeb ostatních lidí a jimi vytvořených hodnot. Vlastní tvořivou činností rozvíjí schopnosti nonverbálního vyjadřování prostřednictvím tónu, zvuku, linie, bodu, tvaru, barvy, gesta, mimiky apod. Tato vzdělávací oblast je zastoupena v oborech Hudební výchova a Výtvarná výchova.

6 Pedagogicko-psychologický aspekt spolupůsobení slovesného a hudebního umění

Kapitola se zaměřuje na pojetí balady z hlediska rozvoje a kultivace člověka v procesu výchovy. Usouvztažňuje spolupůsobení slovesného umění a hudby jako jednotného celku, který podněcuje rozvoj estetických hodnot mladého člověka.

Změny odehrávající se v duševním životě pubescenta se výrazně projevují v hudebním vnímání i v hudebních zájmech a postojích. U žáků dochází v tomto období k prohloubení analyticko-syntetické činnosti, která se projevuje hlubším psychickým zpracováním hudby. Hudební vnímání se ve věku pubescence vyznačuje zvýšeným zájmem o nadměrně silnou hudební reprodukci, která způsobuje u mládeže zvláštní citové opojení. Prohlubování citového života a pohlavní zrání souvisí s příchodem dosud neznámého erotického a sexuálního citění, které je zesilováno hudebním prožitkem, a tím mu dodává novou sílu a hloubku. Díky milostným motivům v písních a tématech o lásce může žák prožít krásu vztahu mezi mužem a ženou. Takovým způsobem je možné hudebně kultivovat první projevy erotického a sexuálního citění, usměrňovat je a vhodně využít pro psychické zrání a rozvoj citového a myšlenkového života.¹⁰⁷

Rostoucí subjektivismus a sklon k introverzi přirozeně směřuje k většímu zájmu o hudební či jiné umění. Tíhnutí k poznání sebe sama vede k hlubšímu uvědomění si vlastního já, což právě hudba a estetický prožitek nepřímo umožňují. Hledáním nového za účasti fantazie a imaginace dává za vznik hudebně tvořivým projevům, ve kterých často působí intuice a prožívaná přítomnost.¹⁰⁸

Dítě v období puberty prožívá pohlavní dozrávání a dochází u něj k rozvoji především psychických funkcí. V tomto mezníku života mívá silné výkyvy nálad projevující se nestabilitou v emocích, a proto je v této době nejdůležitější to, jak se k takovým projevům postaví dospělý. Pokud byla již předchozí výchova vhodně uchopena tak, aby byla respektována individualita dítěte, může toto období proběhnout dle výzkumů bez větších problémů. Nejdůležitějším faktorem sehrávající roli u mladistvého jsou citové vazby

---

¹⁰⁷ SEDLÁK, František, VÁŇOVÁ, Hana. *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum, 2013, s. 366–367.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 367.

v sociálním prostředí, ve kterém vyrůstá (rodina, škola apod.) Často dochází ke srovnávání se mezi sebou a ke kritice vůči sobě, která souvisí s pocitem nejistoty a pochybnosti. Během těchto změn se však u dítěte nejvíce rozvíjí vyšší morální a estetický cit.¹⁰⁹

Současné vědecké práce vývojových psychologů podávají stále přesnější informace o rozvíjení emocí v průběhu dětství a stejně tak o tom, jak napomocť rozvoji emocionality a doplnit některé nedostatky v emočních schopnostech. Známý jsou různé výchovné programy emoční inteligence jako prevence do škol.¹¹⁰ Co však může emoční schopnosti nejlépe rozvíjet, je výchova k uměleckému životu, která dává možnost aktivně i pasivně prožívat, a tím uchopovat vlastní emocionalitu.

Při vnímání hudební skladby se u žáka aktivuje proces, který v něm uvede do činnosti emocionální, imaginativní a myšlenkové procesy zprostředkující tzv. umělecký prožitek. Takové vnímání, které je aktivním procesem, se dá považovat za zcela specifický projev tvořivého aktu, při kterém žák přetváří sdělované obsahy na základě vlastního momentálního citového naladění, osobních zkušeností a zájmu. Při hudebním vnímání vznikají fantazijní představy, které podporují tzv. denní snění, tedy snění v bdělém stavu. V mysli tak dochází k navození citově zabarvených situací, zamyšlení, rozjímání, pozastavení proudu vnějších dojmů a uvolnění běžných způsobů chování. Díky tomu je dítěti umožněno soustředit se na vlastní já a naplnit své vědomí vlastními myšlenkami a fantazijními představami. Vytváří tím ve své mysli imaginární plány, svět, ve kterém je schopen kompenzovat své konflikty a najít v něm uspokojení svých nesplněných přání.¹¹¹

Hudba specifickým způsobem umělecky transformuje podněty z okolního světa a odráží nitro a vnitřní život jedince. Rychle a bezprostředně navozuje estetické zážitky a zasahuje při tom celou lidskou bytost hluboce v jejím základu. Probouzí v člověku silné emoce, evokuje ideje a mravní postoje. Díky emocím je možné v dítěti uspokojit základní potřeby organismu a napomocť mu k vyrovnání se s životním prostředím.¹¹²

---

¹⁰⁹ ŠIMÍČKOVÁ-ČÍZKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010, s. 119–123.

¹¹⁰ GOLEMAN, David. *Emoční inteligence*. Praha: Metafora, 2011, s. 24.

¹¹¹ SEDLÁK, František, VÁŇOVÁ, Hana. *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum, 2013, s. 263–267.

¹¹² Tamtéž, s. 340–343.

Při spojení hudby se slovem se otevírají další možnosti, jak propojit hudební podněty s dalšími obsahy psychiky a ostatními životními prožitky a zkušenostmi. Díky slovu se myšlenkové a fantazijní pole vnímatele značně rozšiřuje – zejména u hudebně méně připraveného posluchače, u kterého se tak může podařit vyvolat řada mimohudebních asociací. Vztah hudby a slova je třeba vnímat jako mnohotvárné spojení dvou systémů – hudebního a slovního.¹¹³

Prostřednictvím zpívaných balad můžeme nechat na dítě působit přirozené pohnutky člověka k jeho bytí ve světě. Písňe navozují obecně platné pocity a prožitky v jejich hloubce a komplexnosti. Stejně jako naši předkové prožíváme radost, smutek, okouzlení, zlost a další emoce. Píseň je schopna do sebe pojmout paměť lidstva a světovou produkci všech dob. Zpěv je dokladem obecně lidského projevu stejně jako práce, vztah k posvátnému, společné jídlo či vytváření oděvů. Text písňe představuje to, co se říká a žije navenek. Hudební složka písňe pak působí na emoce a naše pocity a spojuje se v textu způsobem, který dává vzniknout osudově silné písni. Melodie a rytmus písňe propůjčují formu prchavému prožitku a dávají mu tak sdělnost, aniž by jej redukovaly.¹¹⁴

Síla písňe, která v sobě zahrnuje obecně platné lidské hodnoty, má archetypální účinky na člověka, protože ho spojuje hlouběji s vlastními prožitky a zároveň s univerzálním řádem. Ve schopnosti dát emocím a prožitkům tvar spočívá léčivý potenciál písni.¹¹⁵ Takový potenciál se uplatňuje zejména u silných emocí smutku nebo zlosti, které lze prostřednictvím hudební formy a baladického textu prozpívat a bezpečně tak pečovat o vlastní nitro – nitro dítěte.

Nezanedbatelným aspektem zpěvu balad je sociální funkce, která se promítá v pospolitosti zpívání. Ve společném zpěvu mají děti možnost prožít vzájemnost a nabíjející splynutí se svými přáteli. Kolektiv třídy se tak může ve zpěvu vzájemně vyladovat a jejich prožívání se posouvá z povrchní roviny sympatií a rozepří na hlubší existenciální rovinu, v rámci které je možné vnímat to společné, co spojuje a trvá.

---

¹¹³ SEDLÁK, František, VÁŇOVÁ, Hana. *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum, 2013, s. 350.

¹¹⁴ VLČINSKÁ, Zuzana. *Písňe na cesty krajinami duše*. Praha: Správa národní kulturní památky Vyšehrad, 2015, s. 6–7.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 8.

Děj balady je rámován a nesen plynutím melodie. Hudba vytváří pro příběh časoprostor, dostatečně silný a rozlehlý, aby unesl závažnost příběhu, který ve vyprávěné podobě odevždy patřil k magickým a duši zasahujícím činnostem. Obřadný a magický základ lidových balad dokládají i jejich texty plné silných obrazů podněcujících představivost. Balada, která promlouvá prostřednictvím symbolických obrazů, protikladů a paradoxů, často potírá logický výklad příčiny a následku, podobně jako pohádka a mýty. Působí očištným účinkem díky ději, který je transformován do vyšší obecnější roviny předkládající ponaučení.¹¹⁶

Na baladu je proto možno nahlížet i z hlediska určitých psychologických a archetypálních aspektů, které lze najít na pozadí jejích příběhů a opakujících se motivů. Mýtické podloží žánru balady skýtá obrazy, které pro jejich specifické působení využila již na počátku svého působení hlubinná psychologie. Terapeuticky byly využity už v období antiky prostřednictvím předváděné hry s rituálním podtextem. Působení na diváka bylo spojeno s jeho identifikací s konkrétním archetypem předváděným prostřednictvím divadla. Herci divadla hráli určitou vzorovou postavu, ke které se divák podprahově přimkl a díky tomu bylo možné vyvodit určité aspekty jeho psychiky. Archetyp znamenal podle starověké filosofie pravzor neboli vzorec věcí. Archetypy nebylo možné přesně popsat a vysvětlit, podle Junga a jeho následovatelů se daly nastínit právě jen díky vyprávění mytologických příběhů. Velmi častým archetypem, který se objevuje v lidových baladách je matka jako hybatel událostí či průvodce aktérů jejich peripetiemi. Projevuje se často negativním mateřským komplexem ve vztahu k dceři nebo synovi v jejich dospělém věku. Dalšími archetypy jsou například panna a její svůdce či proměny v podobě zvířat nebo mrtvých. V roce 1868 vytvořil antropolog Adolf Bastian teorii, že všechny základní mytologické motivy jsou elementárními myšlenkami lidstva.¹¹⁷

Mytologické příběhy nabízejí člověku prostředek k vyřešení problémů, které jsou způsobeny vlivem požadavků okolního světa nebo bolestnými událostmi. Lidová slovesnost je

---

¹¹⁶ VLČINSKÁ, Zuzana. *Písňe na cesty krajinami duše*. Praha: Správa národní kulturní památky Vyšehrad, 2015, s.181.

¹¹⁷ NOVÁKOVÁ, Renata. *Psychologické a archetypální aspekty lidových balad západokarpatské oblasti*. Brno 2010. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita, Filosofická fakulta, Ústav hudební vědy, s. 8–9.

prosyncena obrazy, s nimiž je možné terapeuticky pracovat do té míry, že člověk překoná své komplexy a vydá se na cestu poznání a uvědomění.¹¹⁸

Počáteční dojem z balady, která otevírá svět plný tragična, beznaděje, smrtí a lidských strastí, není ale konečným poselstvím, které předává. Prostřednictvím krutých osudů jsou nastíněny stěžejní lidské hodnoty – láska a citové pouto k rodině, sourozencům nebo mezi milenci. Mravní principy zůstávají přes všechny rozpory, zločiny a tragédie, jež nám balada předkládá, neotřesitelné. V pointě příběhu najde čtenář pozitivní hodnoty, které nastolují etický a sociální pořádek, jehož typickým představitelem byl vesnický člověk. Hodnoty se odráží v samotném tíhnutí hrdiny k doznání svého hříchu, kajícínosti, odsouzení sebe sama a žádosti smrti za čin, který provedl.¹¹⁹

Umění má v procesu výchovy nezanedbatelný význam, neboť právě umění hraje důležitou roli v rozvoji a kultivaci kladných charakterových rysů. Takové podněty mají pak silný účinek na proces zlidšťování člověka. Spojení slovesného a hudebního umění je obhájením faktu, že integrace poznatků z různých vyučovacích předmětů do jednoho provázaného celku výrazně rozšiřuje estetickou receptibilitu člověka. Výchovné předměty, které vychází z uměleckého působení, nemohou stát v rámci výchovného programu jako samostatné jednotky, ale naopak musí být nástrojem k propojení mezi předměty. Jedině tak je možné působit harmonicky a celostně na vývoj dítěte.¹²⁰

---

¹¹⁸ NOVÁKOVÁ, Renata. *Psychologické a archetypální aspekty lidových balad západokarpatské oblasti*. Brno 2010. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita, Filosofická fakulta, Ústav hudební vědy, s. 9.

¹¹⁹ SIROVÁTKA, Oldřich, ŠRÁMKOVÁ, Marta. *České lidové balady*. Praha: Melantrich, 1983, s. 230.

¹²⁰ SPOUSTA, Vladimír. *Hudebně-literární slovník: Hudební díla inspirovaná slovesným uměním, Čeští skladatelé*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5642-8, s. 35.

7 Návrh didaktické situace do výuky hudební výchovy

Vzájemná propojenost vztahů literární složky českého jazyka a hudební výchovy může být pojata pedagogy s odlišným záměrem a s rozdílnou výchovnou a vzdělávací efektivitou. Propojováním těchto dvou složek ovšem může vést žáka k proniknutí tématu a nahlédnutí z mnoha úhlů. Například téma objasnění melodie řeči může být pojato srovnáním s melodickou linií hudební, čímž je pojem melodie doplněn o další rozměr. Takové podnětné zacházení při vyučování může posléze vést k nacházení mnoha impulsů pro objevování souvislostí mezi slovesným a hudebním uměním.¹²¹

Pedagog by se měl ve svém výběru zaměřit na klíčová díla, jejichž umělecká hodnota je prověřena především arbitrem času, který je nejobjektivnějším měřítkem pro posouzení kvalit uměleckého díla. Při výběru se nabízí postupovat dle několika hledisek – zhodnocení významu umělecké osobnosti, uvážení tematické závažnosti díla, a především obsahu vzhledem k přiměřenosti mentálního věku, uměleckým zkušenostem a znalostem recipienta.¹²²

Níže uvedené návrhy didaktických situací jsou předmětem k inspiraci pro pedagogy působící na základní škole v oblasti výuky hudební výchovy. Zároveň mohou být vhodným materiálem do hodin české literatury, ve kterých může učitel využít mezioborových vztahů a podložit literární hodnoty díla o přesah do hudebního ztvárnění. V první podkapitole je podrobně rozpracována didaktická situace, která je zaměřena na spojení textu Karla Jaromíra Erbena s hudbou Antonína Dvořáka. V další části jsou pak uvedeny doplňující možnosti pro navazující práci s baladou a jejím zhudebněním. Didaktické situace jsou vytvořeny tak, aby do určité míry naplnily seznámení se s hudební formou, pro kterou se skladatel rozhodl. Žáci jsou vedeni způsobem, který je seznámí s definicí konkrétní hudební formy na základě vlastní práce s textovým a hudebním materiálem. Na závěr je uveden rozbor vlastní zkušenosti s propojením slovesné a hudební složky.

---

¹²¹ SPOUSTA, Vladimír. *Hudebně-literární slovník: Hudební díla inspirovaná slovesným uměním, Čeští skladatelé*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5642-8, s. 45.

¹²² Tamtéž, s. 46.

7.1 Didaktická situace 1

Návrh didaktické situace vychází z literární předlohy balady Zlatý kolovrat Karla Jaromíra Erbena. Výběr textu je podřízen nárokům vzdělávacího programu šestého ročníku základní školy, který se zaměřuje na významné představitele základních literárních druhů a žánrů. Žák se v šestém ročníku základní školy seznamuje s díly hlavních představitelů české literatury, patří mezi ně i výše zmíněný autor, se kterým se pasivně setkávají již jako malí posluchači pohádek. Zhudebnění slovesné předlohy Antonínem Dvořákem je příkladné především proto, že jeho hudba podněcuje ve velké míře dětskou fantazii, a tím tak lépe zprostředkovává příběh dítěti na vývojovém stupni dvanácti let. Hudba je natolik propojena s textem, že v některých pasážích lze hudbu textem přímo podložit – příkladem může být pasáž: „Okolo lesa pole lán, hoj, jede, jede z lesa pán!“, která je deklamována dvojicí hudebních nástrojů, lesním rohem a hobojem.

Didaktické situace jsou uvedeny formou rozepsané pedagogické přípravy, jejíž součástí je i časový plán hodiny, který vychází ze zkušeností z pedagogické práce, ale je odhadem, se kterým je možné pracovat dle individuálních možností pedagoga.

Téma: Hudební ztvárnění Zlatého kolovratu.

Ročník: 6. třída.

Doba trvání: 2 vyučovací hodiny.

Cíle:

Žák srovná baladu Zlatý kolovrat a Harfa.

Žák na základě své literární zkušenosti charakterizuje osobnost a tvorbu K. J. Erbena.

Žák na základě své znalosti osobnosti a díla Antonína Dvořáka vyplní křížovku.

Žák analyzuje hudební ukázky a správně je přiřadí k odpovídajícím úryvkům textu.

Žák analyzuje hudební nástroje v poslechu.

Žák na základě aktivit vyvodí hlavní znaky symfonické básně.

Mezipředmětové vztahy: hudební výchova – literatura.

Prekoncepty: Žák zná život a dílo Karla Jaromíra Erbena a Antonína Dvořáka. Seznámil se s jejich tvorbou prostřednictvím známých děl – četba Kytice (K. J. Erben) a poslech úryvků skladeb (Zlatý Kolovrat, Z Nového světa, Zlonické zvony, Te Deum). Žák zná a dokáže definovat literární žánr balada.

Předchozí hodina: Život a dílo Antonína Dvořáka.

1. Společný zpěv, rozbor textu a srovnání se Zlatým kolovratem 15 minut

Žáci dostanou noty a text k písni Harfa (viz příloha 1)¹²³. Učitel žákům píseň jednou předzpívá a následně vyzve, aby se k němu žáci připojili. Zde se nabízí možnost zařadit píseň do společného repertoáru a pracovat na dalších doprovodných hlasech či nástrojovém doprovodu (sopranové flétny, altové flétny, kytara, perkuse). Po společném zpěvu učitel vyzve žáky, aby odpověděli na otázky navazující na text:

- Připomněla vám píseň nějaké známé české literární dílo? (*možné napovědět slovy balada, kytice*)
- Od jakého literárního autora dílo pochází?
- Očekávaná odpověď: Zlatý kolovrat, Kytice, Karel Jaromír Erben.

Následně učitel v krátkosti představí hudební uskupení Asonance, které je autorem písně Harfa.

2. Připomenutí života a díla jednotlivých autorů 30 minut

(*možná práce s interaktivní tabulí a doplněním obrázky, nebo práce s klasickou tabulí*)

Žáci jsou prostřednictvím brainstormingu vyzváni k tomu, aby ke jménu Karel Jaromír Erben jmenovali co nejvíce informací.

- Očekávané odpovědi: sběratel lidových písní a pohádek, folklorista, archivář města Prahy, představitel českého romantismu, osobnost národního obrození, spisovatel, básník, dílo Kytice, příklady jednotlivých balad, České pohádky. (*učitel může napomoci návodnými otázkami*)

---

¹²³ LAŠTOVIČKA, Jan, ROKYTA, Mirko. *Asonance I*. Praha: Folk & Country, 1999.

Žákům je předložen stručný životopis amerického folkloristy Francise Jamese Childa, jehož sběr balad v sobě zahrnuje také slovesnou inspiraci pro vznik písně Harfa. Může vzniknout plodná diskuze nad migrováním lidových témat napříč jednotlivými územími.

Formou křížovky (viz příloha 2) si žáci zopakují své znalosti z předchozí hodiny o životě a díle Antonína Dvořáka.

Konec 1. vyučovací hodiny.

3. Práce s poslechem a textem 30 minut

Žáci dostanou pracovní list (viz příloha 3, konečné řešení viz příloha 4).

Zadání:

- Pozorně si přečtete úryvky z balady Zlatý kolovrat.
- Následující poslechové ukázky A–F přiřaďte k jednotlivým textovým ukázkám tak, aby slyšená hudba co nejvíce vystihla text.¹²⁴

Jednotlivé úryvky:

A¹²⁵, B¹²⁶, C¹²⁷, D¹²⁸, E¹²⁹, F¹³⁰.

(žákům budou ukázky puštěny dvakrát a následně proběhne společná kontrola)

---

¹²⁴ DVOŘÁK, Antonín. *Zlatý kolovrat*. Symfonické básně podle K. J. Erbena. [zvukový záznam na CD ve formátu MP3]. Symfonický orchestr Čs. rozhlasu v Praze, 1991. Dirigent KROMBHOLC, Jaroslav. Praha: Český rozhlas, Radioservis a. s. 2014.

¹²⁵ DVOŘÁK, Antonín. *Zlatý kolovrat*. Symfonické básně podle K. J. Erbena. [zvukový záznam na CD ve formátu MP3]. Symfonický orchestr Čs. rozhlasu v Praze, 1991. Dirigent KROMBHOLC, Jaroslav. Praha: Český rozhlas, Radioservis a. s. 2014, 7:07–7:30.

¹²⁶ DVOŘÁK, Antonín. *Zlatý kolovrat*. Symfonické básně podle K. J. Erbena. [zvukový záznam na CD ve formátu MP3]. Symfonický orchestr Čs. rozhlasu v Praze, 1991. Dirigent KROMBHOLC, Jaroslav. Praha: Český rozhlas, Radioservis a. s. 2014, 17:18–17:55.

¹²⁷ DVOŘÁK, Antonín. *Zlatý kolovrat*. Symfonické básně podle K. J. Erbena. [zvukový záznam na CD ve formátu MP3]. Symfonický orchestr Čs. rozhlasu v Praze, 1991. Dirigent KROMBHOLC, Jaroslav. Praha: Český rozhlas, Radioservis a. s. 2014, 11:09–12:51.

¹²⁸ DVOŘÁK, Antonín. *Zlatý kolovrat*. Symfonické básně podle K. J. Erbena. [zvukový záznam na CD ve formátu MP3]. Symfonický orchestr Čs. rozhlasu v Praze, 1991. Dirigent KROMBHOLC, Jaroslav. Praha: Český rozhlas, Radioservis a. s. 2014, 2:05–3:07.

¹²⁹ DVOŘÁK, Antonín. *Zlatý kolovrat*. Symfonické básně podle K. J. Erbena. [zvukový záznam na CD ve formátu MP3]. Symfonický orchestr Čs. rozhlasu v Praze, 1991. Dirigent KROMBHOLC, Jaroslav. Praha: Český rozhlas, Radioservis a. s. 2014, 14:28–15:42.

¹³⁰ DVOŘÁK, Antonín. *Zlatý kolovrat*. Symfonické básně podle K. J. Erbena. [zvukový záznam na CD ve formátu MP3]. Symfonický orchestr Čs. rozhlasu v Praze, 1991. Dirigent KROMBHOLC, Jaroslav. Praha: Český rozhlas, Radioservis a. s. 2014, 0:08–0:53.

- Očísľujte úryvky (1–6) tak, aby príbeh balady navazoval správne.

(společná kontrola)

- Napiš, jak príbeh dopadne.

Žáci dostanou pracovní list (viz příloha 5, konečné řešení viz příloha 6) a následující zadání.

- Zaposlouchej se do ukázek hudebních nástrojů a z obrázků vyber dvojici, která ztvárnila dívčinu (a), krále (b), kolovrat (c). Dvojici označ příslušným písmenem a–c.

(učitel má připravené úryvky ze symfonické básně, ve kterých se vyskytují pasáže s typickými hudebními nástroji, které vyjadřují jednotlivé motivy – je možné využít části uvedených úryvků z předchozího poslechu, konkrétně B, D, F)

4. Skupinová práce na vyvození pojmu symfonická báseň 15 minut

Zadání:

- Slyšeli jsme úryvky ze symfonické básně Zlatý kolovrat autora Antonína Dvořáka. Rozdělte se do čtyř skupin a zkuste vyvodit z aktivit, kterým jsme se věnovali, co znamená hudební pojem symfonická báseň.
- Možné odpovědi: hudební forma, sejetí hudby a textové předlohy, hudba odráží charakter postav a dějové zvraty, do hudby často můžeme přímo vložit slova literární předlohy (Okolo lesa pole lán..., Podej mi chlapče živé vody...), řadí se k programní hudbě, hudebními prostředky popisuje konkrétní náměty, oproti klasické symfonii sestává pouze z jedné věty.

(společná reflexe)

Na závěr je možné žákům uvést další tři symfonické básně Antonína Dvořáka inspirované texty balad Kytice – Holoubek, Polednice, Vodník.

(v dalších hodinách lze navázat na téma programní hudby a uvést si další autory a příklady jejich děl, případně rozebrat určité motivy z hlediska hudebního pojetí – například Tomana a lesní pannu od Zdeňka Fibicha)

7.2 Didaktická situace 2, doplňující

V návaznosti na předchozí didaktickou situaci, nebo i samostatně, je možné pracovat s další hudební formou, kterou zvolil jeden z hudebních autorů – melodram. Situace je zaměřena na další z balad sbírky Kytice Karla Jaromíra Erbena, tentokrát Vodníka. Ani v této situaci není zvolena práce s textem v celé jeho šíři, je vybráno pouze několik strof. Předpokládá se znalost celého textu z hodin literatury nebo alespoň rámcový přehled o obsahu balady. Žáci budou pracovat s hudební ukázkou z melodramu Zdeňka Fibicha Vodník, na základě které vytvoří vlastní hudební ztvárnění.

Téma: Melodram.

Ročník: 6. třída.

Doba trvání: 1 vyučovací hodina.

Cíle:

Žák určí tři hlavní motivy/postavy, které se ve vybraných strofách objeví.

Žák ve spolupráci se spolužáky ve skupině vybere vhodné hudební nástroje pro ztvárnění jednotlivých motivů/postav.

Žák spolu se skupinou vytvoří na základě hudební ukázky vlastní hudební ztvárnění melodramu Vodník.

Žák spolu se skupinou předvede ztvárnění před spolužáky.

Žák na základě vlastní činnosti vyvodí definici hudební formy melodramu.

Prekoncepty: Žák zná život a dílo Karla Jaromíra Erbena a jeho sbírku balad Kytice.

Mezipředmětové vztahy: hudební výchova – literatura.

1. Četba textu, poslech hudební ukázky a reflexe 10 minut

Žákům bude předložena literární ukázka (viz příloha 7), která obsahuje prvních jedenáct strof z balady Karla Jaromíra Erbena Vodník. Následně bude puštěna hudební ukázka melodramu Zdeňka Fibicha Vodník – přibližně prvních pět minut ukázky s koncem po jedenácté strofě.

Zadání:

- Pozorně si přečtete text a pozorujte, jaké představy ve vás vyvolává.
- Přečtete si text ještě jednou za doprovodu hudební ukázky a recitace.
- Jak se změnila vaše představa při druhém čtení s poslechem?

(krátká reflexe, porovnávání prvního a druhého čtení)

2. Odhalení tří hlavních motivů 10 minut

Zadání:

- Zkuste na základě textu odhalit tři hlavní motivy, které se v něm střídají.
- Očekávaná odpověď: vodník, dcera, matka.
- Poslechněte si ještě jednou ukázkou a zaměřte se na hudební ztvárnění těchto motivů (dynamiku, hudební nástroje, tonalitu moll/dur).

(společná reflexe ztvárnění motivů)

3. Vlastní hudební a recitační ztvárnění 20 minut

Žáci se rozdělí do tří skupin, každé bude zadán jeden ze tří motivů a jasně označené/očíslované strofy, které k motivu patří (tzn. vodník 1–4, dcera 5, 9–11, matka 6–8). Výsledkem bude společný melodram – skupiny žáků se vystřídají tak, aby měla balada dějovou návaznost.

Zadání:

- Rozdělte se do tří skupin. Ve skupině se rozdělte na dva recitátory a zbytek hudebníci. Recitátoři mohou recitovat buď společně, nebo si text rozdělit.
- Zamyslete se společně nad hudebním ztvárněním vašeho motivu a realizujte svůj nápad pomocí hudebních nástrojů ve třídě (recitátoři přednášejí text balady a hudebníci je doprovázejí tak, aby byl motiv vystižen).
- Doporučení: S žáky je možné se nejprve nad jednotlivými motivy společně zamyslet a zjistit, co je pro daný motiv příznačné – vodník, kterého obklopuje vodní hladina, těší se na svatbu, je rozradostněný. Následně si k jednotlivým motivům uvést

příklady možného hudebního ztvárnění – vodní hladina může být cinkáním činelů, přejížděním paličkou o zvonkohru apod. Žáci tak dostanou bližší představu o možnostech ztvárnění a správném rozklíčování motivů a nálad. Žáci mohou kdykoli během skupinové práce požádat o radu učitele a nechat se inspirovat jeho podněty. Žáci by měli být také vedeni k tomu, aby si dokázali poradit s rytmizací hudby v návaznosti na rytmičnost textu. Přínosné by bylo, kdyby učitel s žáky text nejprve vytleskal a pak k tomu společně použili některé rytmické nástroje (ozvučná dřívka, bubínek...) Žáci tak budou moci lépe uchopit text a sami rozhodnout, kde přesná rytmizace textu hudební zpracování obohatí – například „Svit’ měsíčku svit’, ať mi šije nit’.“ může být znázorněna tečkovaným rytmem.

(závěrem bude společně předvedení jako jednoho celku, je možné pracovat na motivech s větší časovou dotací a vytvořit tak například „miniprojekt“ zaměřený na hudební ztvárnění motivů konkrétní básně Vodník)

4. Vyvození definice hudební formy melodram 5 minut

Zadání:

- Pracovali jsme s poslechem melodramu Vodník od Zdeňka Fibicha. Sami jste pak melodram zkusili vytvořit.
- Ve dvojicích se zkuste zamyslet a následně napsat, co znamená hudební pojem melodram. Definici vyvoďte na základě aktivit, které jste si před chvílí vyzkoušeli.
- Možné odpovědi: hudební forma spojující mluvené slovo/recitaci s hudbou, podložení mluveného slova/recitace hudebním ztvárněním motivů a nálad vycházejících z textu, nástrojový doprovod mluveného slova

(v navazujících hodinách lze s žáky hudební formu melodramu specifikovat na koncertní a scénickou a uvést stěžejní skladatele a jejich díla)

7.3 Využití zhudebněných balad Asonanci

Na základě vlastní praxe bych v této podkapitole ráda uvedla několik námětů, které se pojí s využitím zpěvníků hudebního uskupení Asonance. Tato skupina, jejíž vznik se datuje do roku 1976, patří k jedněm z prvních, které se na folkové scéně objevily s písňovými

interpretacemi irských a skotských balad (vedle toho také tanců a instrumentálních skladeb). Je na místě ozřejmit, že tyto balady sice nepochází ryze z českého prostředí, ale jak bylo naznačeno v didaktické situaci č. 1, mnohá témata a archetypy jsou si podobné. Děje se tomu tak kulturním transferem, během kterého dochází k přenosu kulturních významů a k adaptaci na nové prostředí. Následně je balada podrobena procesu kulturní změny v kontextu příběhu, to znamená se text přiblíží národnostnímu ukotvení nebo časovému období. Taková adaptace je vsazena do kontextu času, místa, společnosti a kultury.¹³¹

V našich, skotských i irských baladách lze najít společná témata z oblasti mytologie a křesťanství. V oblasti mytologie jsou to například motivy starých žen vyobrazených jako mocné čarodějky a věštkyně, nebo magické prvky a symbolika spojená s válečnými skutečnostmi. Podnětná pro propojení kontextů historie je například píseň Čarodějnice z Amesbury¹³², která může být úvodem k zamyšlení nad středověkou tematikou čarodějnických procesů a osvětlení termínu inkvizice, nebo zajímavým přesahem k literárnímu dílu Kateřiny Tučkové Žítkovské bohyně (pro závěrečný ročník základních škol nebo střední školy).

7.4 Projekt rozhlasové hry Svatební košile s žáky 6. třídy Základní školy waldorfské v Jinonicích

Obsahem této podkapitoly je rozbor vlastní činnosti v rámci hodin literatury a hudební výchovy, jejíž cílem bylo propojení slovesného a hudebního umění. Rozepsána je vlastní zkušenost z literárně-hudebního projektu, ve kterém byla hudba využita k dokreslení hlavních motivů a nálad baladického textu Svatební košile ze souboru Kytice Karla Jaromíra Erbena.

26. února roku 2020 jsme s třídním učitelem Lubošem Vedralem uskutečnili představení rozhlasové hry Svatební košile, která byla výsledkem dlouhodobého literárně-hudebního projektu 6. třídy za Základní škole waldorfské v Jinonicích. Začátek tohoto projektu vznikl na základě čtenářské zkušenosti žáků s tímto textem v rámci epochy českého jazyka. Jedním

---

¹³¹ SMAZA, Adam. *Adaptace irských lidových písní jako způsob přenosu kulturních významů a překonání komunikačních bariér: Analýza vybrané tvorby hudební skupiny Asonance*. Brno, 2017. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, s. 42–43.

¹³² Píseň je možné najít ve zpěvníku: LAŠTOVIČKA, Jan, ROKYTA, Mirko. *Asonance I*. Praha: Folk & Country, 1999.

ze specifík waldorfské školy je, že se žáci každý měsíc v dopoledních hodinách¹³³ zabývají jedním předmětem¹³⁴, po kterém následují odborné předměty (anglický jazyk, německý jazyk, hudební výchova, ruční práce, tělocvik apod.) Díky takovému rozvržení se mohou žáci v jednom měsíci intenzivně věnovat danému předmětu a jeho tématu (například zámořské objevy, akustika, perspektiva). Jedině tak bylo možné uskutečnit uměleckou práci s literárním dílem Karla Jaromíra Erbena, konkrétně s textem Svatební košile. Žáci tudíž měli tento text dobře nastudovaný a dostatečně mu porozuměli. Umělecká práce se v epoše řadí hned na začátek dne po společném přivítání. Takové části epochy se říká rytmická, následuje výuková část a nakonec vyprávěcí, během které je žákům předčítá nebo vyprávěn text, který tematicky navazuje na probírané učivo. Žáci se recitací a zhudebněním textu zabývali právě v rytmické části, ve které jsem je často navštěvovala a vedla ji spolu s jejich třídním učitelem.

S šestou třídou jsem se pravidelně potkávala v hodinách hudební výchovy a dvakrát v týdnu jsem navštěvovala tzv. rytmické části, ve kterých jsme společně zpívali a následně pracovali na hudebním podpoření literárního textu Svatební košile. S třídním učitelem jsme přemýšleli o formě, kterou pro žáky zvolit. Naším kritériem bylo, aby byla forma dostatečně lákavá a zároveň určitou výzvou, ve které bude kladen důraz na výraz slovní a hudební. Následně vplynula forma rozhlasové hry, čímž jsme směřovali k umocnění zvukové stránky vystoupení. Žáky jsme na začátku motivovali úryvky z rozhlasových her a podněcovali jejich pozornost směrem ke zvukové stránce takové práce s literární předlohou. Rozhodli jsme se, že nepůjde o nahrávku, ale o živé vystoupení, během kterého budou žáci schováni za oponou a jejich diváci budou jen poslouchat. Z reakcí žáků bylo jasné, že taková forma je zbavila strachu z nepovedených hereckých výkonů.

Žáci byli předem rozděleni na recitátory a hudebníky. Volili jsme na základě hudebních dovedností žáků a jejich vlastních preferencí. Někteří žáci měli dvojroli a ovládali během recitace druhých některé jednoduché nástroje (triangl, činely, dřívka apod.) Hudba měla od začátku funkci dokreslujícího charakteru, který podpoří náladu a vyznění příběhu balady. Samotný doprovod jednotlivých pasáží se tvořil nejčastěji v průběhu samotných zkoušek

---

¹³³ Výukový blok, kterému se říká ve waldorfských školách epocha, trvající od půl deváté přibližně do půl jedenácté.

¹³⁴ Žáci mají například měsíc dějepis, měsíc fyziku, chemii, literaturu apod.

a žáci sami navrhovali, čím daný text podpořit, co by bylo zajímavé. Já jsem pak žáky usměrňovala v jejich nápadech, navrhovala doporučení, zkomponovala mezihry a navrhla závěrečnou píseň. Samotná hudební forma byla v provedení krátké přede hry, dvou meziher, volných doprovodů v průběhu recitace a závěrečného zpěvu.

Celkově jsme použili několik hudebních nástrojů – ve velké míře perkuse a nástroje Orffova instrumentáře, klavír, zobcové a altové flétny, dvě kytary a housle. Text byl rozdělen na role vypravěčů, dívek, které se střídaly v roli milé, a chlapců, kteří se střídali v recitaci ducha milého. Na začátku celé recitace zaznělo jedenáctkrát odbíjení na tibetskou mísu a následně zaznívaly první akordy klavíru. U klavíru seděli dva žáci, kteří improvizovaně střídali hluboké a vysoké polohy mollových akordů podle toho, zda zrovna probíhala recitace milé (vyšší poloha) nebo ducha milého (nižší poloha). Slzy milé byly ztvárněny trianglem a strašidelné pasáže promluv milého skřípáním smyčce o struny houslí, klepáním ozvučných dřívěk, drnčením činelů či imitací větru pomocí foukání do Panovy flétny. Po třinácté a třicáté osmé sloce jsem spolu s žáky zahrála krátkou mezihru (viz příloha 8). Vytvořila jsem ji na základě vlastní inspirace příběhem pro housle kytaru a sopránovou flétnu. Dva žáci hráli na kytaru, jedna žákyně na housle a tři žákyně na flétnu. Snahou bylo vytvořit efektní doprovod básně, ale zároveň snadný pro instrumentaci s ohledem na zkušenosti žáků. Sopránové flétny jsem zvolila z důvodu dovednosti hry na tento nástroj (žáci se učí v rámci výuky na pentatonickou a posléze sopránovou flétnu od první třídy). Na závěr zazněla píseň, která podpořila vyznění příběhu – milá svými modlitbami zahнала umrlce a zlé síly. Vybrala jsem píseň *Před Tebou* ze zpěvů z Taizé (viz příloha 9)¹³⁵. Žáci se naučili sopránový, altový a basový hlas. Píseň jsme zazpívali postupným přidáváním hlasů a pak opakovali do ztracena. Veškerý text i noty písně uměli žáci nazpaměť. Nakonec ještě vytvořili plakát, který distribuovali svým rodičům a známým (viz příloha 10).

Konečné provedení proběhlo v sále školy pro veřejnost. Z velké části přišli rodiče třídy a přátelé školy. Sál byl rozdělen bílým plátnem, za kterým se aktéři schovali. Před plátnem byla stolička s rádiem a u něho křeslo. Na začátku vystoupení celý sál potemněl a nasvíceno bylo pouze toto místo s křeslem a rádiem. Rozhlasová hra začala odbíjením jedenácté na

---

¹³⁵ *Zpívejte Pánu píseň novou* [hudebnina]. K vydání připravil Mojmir POLÁČEK. Lažánky: Collegium pro arte antiqua, 2008.

tibetskou mísu. Z následných reakcí rodičů bylo zřejmé, že upřednostnění poslechové složky před vizuální mělo své výhody. Publikum mělo celou dobu zbystřené smysly, více se soustředilo a efekt jednotlivých pasáží známého textu byl tak silnější. Žáci se přítmím dostali více do své role, zklidnili se a naladili na sebe navzájem.

Jako pedagog a spolutvůrce tohoto projektu jsem měla obavy z konečného výsledku, především kvůli textu, který se žáci dlouho učili z paměti a během nácvičku s tím přibývaly časté problémy. Původně jsme chtěli rozhlasovou hru uskutečnit už v lednu, ale z důvodu časové náročnosti jsme odsunuli konečné vystoupení o měsíc, tedy na únor. Nakonec byl ale výsledek nad očekávání úspěšný a dojemně silný. Práce na projektu měla znatelný sociální aspekt. Společnou činností se žáci cvičili v naslouchání potřeb druhých, vytváření argumentů, prosazování své vůle a umožnění prostoru druhému ve vyjádření jeho názoru. Z hudebního hlediska jsme zapracovali na citlivosti vůči dynamice, výběru nástrojů vhodných pro daný motiv, a hlavně vůli k dokončení celého projektu.

Závěr

V mé diplomové práci jsem si vytyčila cíl, který měl být především dokladem o spolupůsobení slovesného a hudebního umění v pedagogice hudební výchovy na druhém stupni základní školy na příkladu balady. Mým záměrem bylo opřít cíl o konkrétní fakta, která budou vycházet ze znalosti vývoje balady a jejího působení v oblasti rozvoje kompetencí žáka, a výrazné příklady literární i hudební. Součástí předpokladu pro splnění cíle bylo vytvoření několika příkladných didaktických situací, které by potvrdily aspekt působení balady svou literární i hudební podstatou na vývoj dítěte.

Při formování jednotlivých kapitol mi byly přínosné publikace o vzniku žánru balady, její historii, podobě v dílech významných autorů zahraniční, ale především české literatury. Mnoho zajímavých podrobností jsem dohledala v závěrečných pracích, které se zaměřovaly na některé aspekty balady, většinou na konkrétní díla autorů literatury či hudebního zpracování. Největším zdrojem inspirace pro mě ovšem byla samotná pedagogická práce s dětmi v dané věkové skupině. Dva roky za sebou jsem měla šestou a následně i sedmou třídu na hudební výchovu. Pozorování jejich potřeb a projevů chování mi dalo možnost zamyslet se nad konkrétními činnostmi, které by jim zprostředkovaly učivo vlastním zážitkem. Během praxe s těmito třídami jsem v hojné míře využívala zpěvníky Asonance a propojovala tak některá témata z hlavního vyučování s hudbou. Bez práce v podnětném prostředí, jakým je waldorfská škola, bych pravděpodobně takové téma nezvolila.

Mnoho inspirace přišlo po tom, co jsem měla možnost v zimě roku 2019/20 spolupracovat s třídním učitelem šesté třídy na projektu rozhlasové hry Svatební košile, který byl inspirovaný prací s textem stejnojmenné balady Karla Jaromíra Erbena. Od prosince do února jsme žákům pomáhali nacvičovat texty a vytvářet hudební doprovod. Výsledkem bylo představení pro rodiče a přátele školy. Následně jsem se pokusila vytvořit návrhy didaktických situací, které by mohly rozvíjet téma balady a jejího hudebního zpracování. Bohužel, vzhledem k uzavření škol z důvodu rozšíření nemoci Covid-19, nebylo možné tyto situace využít v přímé praxi.

Uzavření škol byla překážka, která mi znemožnila vykonávat mou pedagogickou práci, ale také znepřístupnila vstup do knihovny, a tudíž k materiálům, které by mohly případně

rozšířit teoretické podloží mé práce. Obecně jsem však během hledání odborné literatury zjistila, že publikací, které by se zabývaly propojováním slovesného a hudebního umění je jen velmi málo. Jediná ucelená publikace, která se tomuto tématu věnuje je od Vladimíra Spousty – *Hudebně-literární slovník: Hudební díla inspirovaná slovesným umění, Čeští skladatelé* (2011). Další knihy, příručky či vědecké práce nahlíží na problematiku separátně a kontexty zmíněných dvou umění nepropojují.

Vzhledem k výše zmíněným úskalím, která mě v tvorbě této práce provázela, se domnívám, že vytyčený cíl byl naplněn. Podařilo se mi na základě dostupných zdrojů a vlastní pedagogické zkušenosti zpracovat téma, které přináší nový pohled na možnosti propojování literárních a hudebních kontextů v praxi hudební výchovy na druhém stupni základní školy. V jednotlivých kapitolách jsem vytyčila stěžejní mezníky v historii balady, žánrovém vývoji, nastínila jsem několik významných příkladů hudebního ztvárnění balady a podložila jsem přínos práce s baladou pedagogicko-psychologickým hlediskem. Jsem přesvědčena o tom, že má práce bude přínosným materiálem pro učitele v oboru literatury i hudební výchovy, kteří mají zájem na podpoření mezipředmětových vztahů.

Závěrem bych ráda dodala, že sepsání této práce mi přineslo mnoho zajímavých podnětů, kterými budu moci do budoucna obohatit svou vlastní učitelskou praxi. Získala jsem nový pohled na problematiku mezipředmětových vztahů, propojování kontextů, a především hudební umění, jehož přínos pro zušlechťování vývoje dítěte je nedocenitelný. Přesvědčila jsem se o tom, že oddělování jednotlivých témat vede ke zkratkovitosti a dlouhodobě nemá ve výuce přínos pro žáka, ani pedagoga.

Seznam použitých informačních zdrojů

Literatura

ANTOŠOVÁ, Viktorie, MADĚROVÁ, Viktorie. *Josef Jaroslav Kalina*. Nový Bor, 2017. Středoškolská odborná práce. Vyšší odborná škola sklářská a Střední škola Nový Bor.

BĚCHYŇOVÁ, Věnceslava. Balada. in Krejčí, K., ed. *Příspěvky k morfologii a sémantice literárněvědných termínů*. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV, 1974.

GOLEMAN, David. *Emoční inteligence*. Praha: Metafora, 2011. 978-80-7359-334-6.

JENSENOVÁ, Kateřina. *Dvořákovy symfonické básně Vodník, Polednice a Zlatý kolovrat v jevištní inscenaci Severočeského divadla*. Brno, 2016. Bakalářská práce. Janáčkova akademie múzických umění v Brně, Hudební fakulta, Katedra dechových nástrojů.

KLEČÁK, Jiří. *Dílo Josefa Hory v kontextu literatury 1. poloviny 20. století (monografická studie)*. České Budějovice, 2008. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Katedra českého jazyka a literatury.

KRÁLOVÁ, Jitka. *Rozvoj emočního a tvořivého potenciálu dítěte pomocí hudebních činností*. Praha, 2019. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy.

MOTYČKA, Jan. *K otázce komparace obsahové stránky irských balad s baladami českými a slovenskými*. Brno, 2006. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, Filosofická fakulta.

NEJEDLÁ, Jaromíra. *Balada v proměně doby*. Praha: Československý spisovatel, 1989. 80-202-0121-1.

NOVÁKOVÁ, Renata. *Psychologické a archetypální aspekty lidových balad západokarpatské oblasti*. Brno, 2010. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita, Filosofická fakulta, Ústav hudební vědy.

OTRUBA, Mojmír, HOMOLOVÁ, Květa, PEŠATA, Zděnek. *Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století*. Praha: Československý spisovatel, 1973.

- PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2006. ISBN 80-7290-244-X.
- REJTMAJEROVÁ, Jana. *Vítězslav Novák a jeho klavírní dílo*. Praha, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy.
- SEDLÁK, František, VÁŇOVÁ, Hana. *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum, 2013. 978-80-246-2060-2.
- SCHULZ, Ferdinand. Česká balada a romance. *Osvěta: Listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. 1877, 7.(1.), 55-69.
- SIROVÁTKA, Oldřich, ŠRÁMKOVÁ, Marta. *České lidové balady*. Praha: Melantrich, 1983.
- SPOUSTA, Vladimír. *Hudebně-literární slovník: Hudební díla inspirovaná slovesným umění, Čeští skladatelé*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5642-8.
- ŠIMÍČKOVÁ-ČÍZKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010. 978-80-244-2141-4.
- ŠMAHELOVÁ, Hana. Balada v české literatuře 19. a 20. století. In KUKLÍK, Jan (ed.). *Přednášky z XLIII. běhu Letní školy slovanských studií*. Praha, Filosofická fakulta UK, 2000.
- ŠUSTÍKOVÁ, Věra. *Koncertní melodramy Zdeňka Fibicha*. Praha, 2012. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta, Ústav hudební vědy.
- TOMANOVÁ, Michaela. *Dvojitý život Jiřího Wolkeru*. Hradec Králové, 2018. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové, Katedra českého jazyka a literatury.
- VÁCLAVÍKOVÁ, Martina. *Zázračné motivy v kramářské písni 17. a 18. století*. Ostrava, 2018. Diplomová práce. Ostravská univerzita, Filosofická fakulta.
- VAŠKOVÁ, Pavla. *Život a dílo Vladimíra Ambrose*. Olomouc, 2010. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy.
- VLČINSKÁ, Zuzana. *Písně na cesty krajinami duše*. Praha: Správa národní kulturní památky Vyšehrad, 2015. 978-80-7429-626-0.

ZÁMEČNÍKOVÁ, Helena. *Balada v období romantismu*. Olomouc, 2018. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta.

Internetové zdroje

Balady duše. In: *Musicologica* [online]. Brno: Ústav hudební vědy, c2012-2020 [cit. 2020-10-25]. Dostupné z: http://www.musicologica.cz/studie-prosinec-2015/balady-duse-jaroslav-novy#_ftn16.

Dědův odkaz (opera). In: *Wikipedie* [online]. Příspěvatelé wikipedie, c2020 [cit. 2020-10-25]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bd%C5%AFv_odkaz_\(opera\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bd%C5%AFv_odkaz_(opera)).

Emil Axman. In: *Český rozhlas* [online]. Praha: Český rozhlas, c1997-2020 [cit. 2020-10-24]. Dostupné z: <https://informace.rozhlas.cz/emil-axman-8107464>.

Hudba 1. poloviny 20. století. In: *Virtuální muzikologie* [online]. Pardubice: Luděk Šorm, c1994-2020 [cit. 2020-25-10]. Dostupné z: <http://dejiny.hudby.cz/public/kapitola.phtml?kapitola=360>.

KERBEROVÁ, Alžběta. *Leoš Janáček a jeho sborová tvorba*. Praha, 2008. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta Humanitních studií, s. 16.

Novák: Toman a lesní panna, Balady. In: *Supraphonline* [online]. Praha: Supraphonline, 2019 [cit. 2020-09-05]. Dostupné z: <https://www.supraphonline.cz/album/490204-novak-toman-a-lesni-panna-balady?trackId=5056090>.

Novotný Jaroslav. In: *Český hudební slovník osob a institucí* [online]. Brno: Ústav hudební vědy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity [cit. 2020-10-25]. Dostupné z: https://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=5305.

Romantismus. In: *Virtuální muzikologie* [online]. Pardubice: Luděk Šorm, c1994-2020 [cit. 2020-09-05]. Dostupné z: <http://dejiny.hudby.cz/public/kapitola.phtml?kapitola=356>.

Rozkošného opera Černé jezero na scéně Pražské konzervatoře. In: *Opera+* [online]. Praha: Opera PLUS, c2009 [cit. 2020-10-25]. Dostupné z: <https://operaplus.cz/rozkosneho-opera-cerne-jezero-na-scene-prazske-konzervatore/>.

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Thomas Percy [online]. c2020 [citováno 3. 09. 2020].
Dostupný z : https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Thomas_Percy&oldid=18897436.

Život a dílo. In: *Ústav pro propagaci díla a odkazu Vítězslava Nováka* [online]. Kamenice nad Lipou: Ústav pro propagaci díla a odkazu Vítězslava Nováka, z. ú., 2017 [cit. 2020-09-05]. Dostupné z: <http://vitezslavnovak.cz/zivot-a-dilo/d-1015/p1=1024>.

Hudebniny

DVOŘÁK, Antonín. *Zlatý kolovrat*. Symfonické básně podle K. J. Erbena. [zvukový záznam na CD ve formátu MP3]. Symfonický orchestr Čs. rozhlasu v Praze, 1991. Dirigent KROMBHOJC, Jaroslav. Praha: Český rozhlas, Radioservis a. s. 2014.

LAŠTOVIČKA, Jan, ROKYTA, Mirko. *Asonance I*. Praha: Folk & Country, 1999.

Zpívejte Pánu píseň novou [hudebnina]. K vydání připravil Mojmir POLÁČEK. Lažánky: Collegium pro arte antiqua, 2008.

Seznam příloh

Příloha 1

Harfa

(The Two Sisters), Child 10
skotská lidová píseň Lastovická

Musical score for the first system of 'The Two Sisters'. It features a vocal line and a harp accompaniment. The vocal line starts with the lyrics 'Žil je den sedláček-ko re-ky Tweed. Žar-ja'. The harp accompaniment consists of a single melodic line. The system is marked with 'Hmi' and 'A'.

Musical score for the second system of 'The Two Sisters'. The vocal line continues with 'ma tak něž-ně žní. Ž měl dvě dcery, bez-čí nemoh-í mít.' The harp accompaniment continues. The system is marked with 'Hmi', 'F#mi', 'Hmi', and 'A'.

Musical score for the third system of 'The Two Sisters'. The vocal line continues with 'ya la la la la la la la la la la la la.' The harp accompaniment continues. The system is marked with 'Hmi', 'A', and 'Hmi'.

Harfa (The Two Sisters), (Child 10)
Báňala o kráse sestry tv Childové sbore The Crowd Sister. Child 10 je velmi stará a velmi rozšířená. Původně se vyskytuje kromě Británie také tenkrát u všech národů severní Evropy. Ve Švédsku je známá jako Den udělenou Harpan a De två Systarane, v Dánsku jako Den Indende Stergepige, v Německu jako Der singende Knochlein. Dále se tato lada vyskytuje tenkrát u všech slovanských národů. Nejznámější z nich je polská pohádka Pyszałka viz K.J. Erben: Svo prostonárodních pohádek a pověstí slovanských.)

Žil jeden sedláček blízko řeky Tweed
harfa má tak něžně žní
A měl dvě dcery, bezčí nemoh mít
Fá lala lálá lálá lá la lá

Jednou ta starší říká sestře své
harfa má tak něžně žní
pomoz mi v řece vyprat šaty mé
Fá lala lálá lálá lá la lá

Ta mladší vyšla jako krásný květ
a za ní starší, ve svém srdci jed

U břehu řeky starší skočila
do proudu svoji sestru shodila

Mladší své bílé ruce vztyčila
ach sestro pomoz prosím, křičela!

Když já tě nechám v řece utopit
tvůj milý bude se mnou svatbu mít

Dva pastýři na břehu seděli
a mrtvou dívku připlout viděli

Oni bílou kosiť jí z těla vyndali
a krásnou harfu z ní vyráběli

Pak z jejích vlasů snopce svázali
a harfe zlaté struny přidali

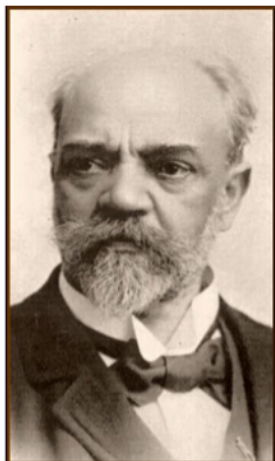
Na svatbu sestry přišli harfu dát
a harfa smutnou píseň začla hrát

Když první struna harfy zazněla
nevěsta zbledla, v tanci ustala

Když druhá struna harfy zazněla
o hrůzném skutku sestry zpívala

Když třetí struna harfy zazněla
nevěsta mrtvá k zemi padla

Příloha 2

Co si o mně asi tak zapamatovali?!

1. Místo pobytu A. Dvořáka. Pro tuto zemi složil svou vokálně-instrumentální skladbu Te Deum k jejímu 400. založení.
2. Hudební forma, ve které tvořil A. Dvořák. Těchto děl napsal celkem 9 – nejznámější Zlonické zvony, Z Nového světa.
3. Většina autorových vokálně-instrumentálních děl je psaná v jazyce: *(doplňte)*.
4. Dvořákova smuteční mše pro sólo, sbor a orchestr.
5. Skladbu Z Nového světa si s sebou vzal roku 1969 astronaut Neil Armstrong na *(doplňte)*.
6. Rusalka, Čert a Káča, Jakobín, Armida jsou Dvořákovo nejznámější *(doplňte)*.

KAREL JAROMÍR ERBEN / ANTONÍN
DVOŘÁK

ZLATÝ KOLOVRAJ

*Přivrať k jednohlavým částem balady písmeno
poslechu:*

A. B. C. D. E. F

*Srovnej úryvky tak, jak mají být podle příběhu
balady za sebou.*

Pachole oči přijalo,
do lesa zpátky spěchalo. –
„Podej mi, chlapče, živé vody,
necht' bude tělo beze škody,
jako kdy pře.“

A oči v dílky položil,
a zhaslý ohen zas ožil;
a panna vůkol pohlížela –
však nikoho tu neviděla,
než se samotnu.

Napiš, jak příběh dopadne:

Vyšla dívčina jako květ,
neviděl také krásy svět;
přinesla vody ze studnice,
stydlivě sedla u přeslice,
předla, předla len.

Pán stojí, nevěda, co chtěl,
své velké zizně zapomněl;
dví se tenké, rovně niti,
nemůže oči odvrátiti
z pěkné pracleny.

V hluboké pusté krovinně
jak se tam vedlo divčinně?
Šest otevřených proudů bylo,
z mch se jí ztvobyt' hlo
na zelený mech.

Vzešlo jí nahlé štěstí noc,
nyňčko jí hrozí smrti noc;
tělo již chladne, krev se sedá –
běda té době, běda, běda,
když ji spatřil král!

„Vrrr – zlou to předeš niti!
Přšla jsi krále ošdít:
nevlasni sestru jsi zabila,
udív a oči ji zbavila –
vrrr – zlá to niti!“

„Jaký to kolovrátek máš?
A jak mi divně na něj hraší!
Zadrž mi, paní, ještě znova,
nevím, co chtějí tato slova:
před', má paní, před'!“

„Vrrr – zlou to předeš niti!
Chtěla jsi krále ošdít:
pravou nevěstu jsi zabila
a sama ses ji učinila –
vrrr – zlá to niti!“

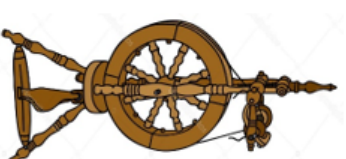
„Sestro, sestříčko, řekněte,
náč tu sekernu nesete?“
„Sekera dobrá – někde v keti
useknem hnary líte zvěři –
pojď' jen honem, pojď'!“

A když již přišly v chlad a keř:
„Hoj, ty jsi ten had, tys ta zvěř!“
Hory a dolý zaplakały,
kterak dvě ženy nakládaly
s pannou ubolnou!

Okolo lesa pole lán,
hoj jede, jede z lesa pán,
na vraném bujném jede koni,
veselé podkovičky zvoni,
jede sám a sám.

A před chalupou s koně hop
a na chalupu: klop, klop, klop!
„Hola hej! otevřte mi dvěře,
zbloudil jsem při lovení zvěře,
dejte vody pít!“

Příloha 3

F 1 Okolo lesa pole lán,
hoj jede, jede z lesa pán,
na vraném bujném jede koni,
vesele podkovičky zvoní,
jede sám a sám.

A před chalupou s koně hop
a na chalupu: klop, klop, klop!
„Hola hej! otevřte mi dvře,
zbloudil jsem při lovení zvěře,
dejte vody pít!“

D 2 Vyšla divčina jako květ,
neviděl také krásy svět;
přinesla vody ze studnice,
stydlivě sedla u přeslice,
předla, předla len.

Pán stojí, nevěda, co chtěl,
své velké žízně zapomněl;
diví se tenké, rovné nití,
nemůže oči odvrátiti
z pěkné přadleny.

A 3 „Sestro, sestíčko, řekněte,
nač tu sekernu nesete?“
„Sekera dobrá – někde v kerí
usekern hnáty líté zvěři –
pojď jen honem, pojď!“

A když již přišly v chlad a keř:
„Hoj, ty jsi ten had, tys ta zvěř!“
Hory a dolů zaplakaly,
kterak dvě ženy nakládaly
s pannou ubohou!

C 4 V hluboké pusté křovině
jak se tam vedlo divčine?
Sest orevřených proudů bylo,
z nich se jí živobytí lilo
na zelený mech.

Vzešlo jí náhle štěstí moc,
nynčko jí hrozí smrti noc:
tělo již chladne, krev se sedá -
běda té době, běda, běda,
když ji spatřil král!

E 5 Pachole oči přijalo,
do lesa zpátky spěchalo. –
„Podej mi, chlapče, živé vody,
nechť bude tělo beze škody,
jako kdy prve.“

A oči v důlky položil,
a zhaslý oheň zas ožil;
a panna vřkol pohlížela –
však nikoho tu neviděla,
než se samotnu.

B 6 „Vrr – zlou to předeš nit!
Přišla jsi krále ošidit:
nevlasťní sestru jsi zabila,
údův a očí ji zbavila -
vrrr – zlá to nit!“

„Jaký to kolovrátek máš?
A jak mi divně na něj hráš!
Zahraj mi, paní, ještě znova,
nevím, co chtějí tato slova:
před, má paní, před!“

„Vrr – zlou to předeš nit!
Chtěla jsi krále ošidit:
pravou nevěstu jsi zabila
a sama ses jí učinila –
vrrr – zlá to nit!“

Příloha 5

- Které nástroje ztvárnily
- Divčínů
  - Krále
  - Kolovrat

Příloha 6

Které nástroje ztvárnily

- Dívčinu
- Krále
- Kolovrat

a

a

a

a

c

b

c

b

Příloha 7

Vodník, Karel Jaromír Erben

Na topole nad jezerem
seděl vodník podvečerem:
„Sviť, měsíčku, sviť,
ať mi šije nit’.

Šiju, šiju si botičky
do sucha i do vodičky:
sviť, měsíčku, sviť,
ať mi šije nit’.

Dnes je čtvrtek, zejtra pátek –
šiju, šiju si kabátek:
sviť, měsíčku, sviť,
ať mi šije nit’.

Zelené šaty, botky rudé,
zejtra moje svatba bude:
sviť, měsíčku, sviť,
ať mi šije nit’.“

Ráno, raničko panna vstala,
prádlo si v uzel zavázala:
„Půjdu, matičko, k jezeru,
šátečky sobě vyperu.“

„Ach nechod’, nechod’ na jezero,
zůstaň dnes doma, moje dcero!

Já měla zlý té noci sen:
nechod’, dceruško, k vodě ven.

Perly jsem tobě vybírala,
bíle jsem tebe oblíkala,
v sukničku jako z vodních pěn:
nechod’, dceruško, k vodě ven.

Bílé šatičky smutek tají,
v perlách se slzy ukrývají,
a pátek nešťastný je den,
nechod’, dceruško, k vodě ven.“-

Nemá dceruška, nemá stání,
k jezeru vždy jí cos pohání,
k jezeru vždy jí cos nutí,
nic doma, nic jí po chuti. -

První šáteček namočila –
tu se s ní lávka prolomila,
a po mladičké dívčině
zavířilo se v hlubině.

Vyvalily se vlny zdola,
roztáhly se v širá kola;
a na topole podle skal
zelený mužík zatleskal.

Příloha 8

Kytice

♩ = 100

Zobcová Pěna

Housle

Klasická kytara *p*

Zob. ⁵

Hsl.

Kyt. ⁵

Zob. ¹⁰

Hsl.

Kyt. ¹⁴

Zob. ¹⁴

Hsl.

Kyt. ¹⁴

Zob. ¹⁹

Hsl.

Kyt. ¹⁹

Příloha 9

Před Tebou (Zpěvy z Taize)

26

Před tebou

Zpěvy z Taizé (53)

od - chá - zí a den jas - ně zá - - - - - .

od - chá - zí a den jas - ně zá - - - - - .

od - chá - zí a den jas - ně zá - - - - - .

Hm A D Cism Fis#1 Fis

Collegium pro arte antiqua 2005

CPAA 005/2008

Příloha 10

